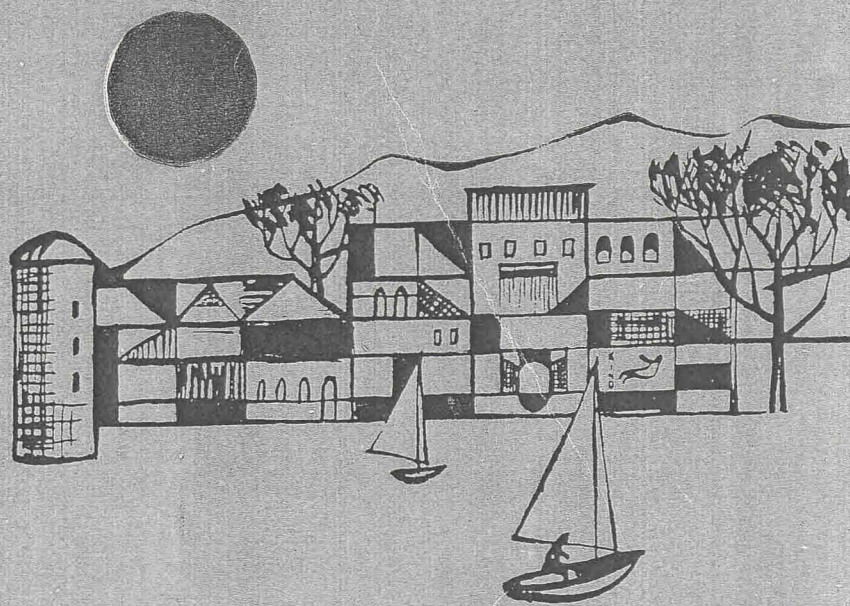

Д 2386

ΠΑΝΟΣ ΠΕΟΝΙΔΙΣ

ΚΥΜΑΝΔΑΡΙΑ

НАРОДНА МЛАДЕЖ

КУМАНДАРИЯ

В Кипър има едно сладко, много сладко вино, което се нарича кумандария. Името му е чуждо, дали са му го латинците преди 800 години, когато завладели острова. То значи „вино на командора“. Защото не е от обикновените вина. Това вино не само има прекрасен вкус. То крие в себе си чудна сила. Само две чаши могат да те съборят. След две чаши човек започва да чувствува непоносима тежест в главата, сякаш милиони игли я пронизват, и му се струва, че ще умре.

Подобни болки усеща човек, когато тръгне без шапка през горещите летни дни.

Това, което се случва след напиване с кумандария — селяните наричат „вътрешен слънчев удар“. Толкова много слънце се е събрало във всяка капка от това гъсто кипърско вино.

Затова селяните, когато продават кумандария на чужденци, предупреждават ги какво ще им се случи, ако се вслушат в „песента на сирените“. Но какво става, ако няма такова предупреждение...

...Беше последната година на английската окупация на острова. В селата нахлуваха войници и обявяваха „керфю“. Затваряха хората по домовете, стреляха, катереха се върху покривите на къщите и газеха по тях с ботушите, седяха в кафенетата по цяла нощ, пиеха и вдигаха врява. Стопаните гледаха през прозорчетата добитъка, който се въртеше из дворовете гладен и жаден, гледаха децата, които се гушеха уплашени в полите на майките си, и кръвта нахлуваше в главите им. Имаше села, които оставаха под този режим на „керфю“ цели месеци и когато накрая ги заставяха да излязат, те отказваха. Добитъкът беше изстребен, а умре ли добитъкът, той взема със себе си и половината от душата на стопанина.

За едно такова село искам да ви разкажа. Мъничко е то — 40—50 къщички, една църква с камбана, прикрепена на бор, и училищната сграда отсреща на хълм-

чето. Тук пристигнаха англичаните и понеже пътят беше много лош и тесен за тежките им камиони, те ги оставиха на 2—3 километра извън селото и изпратиха селяните с магарета да докарат багажа им — палатките, леглата, кухненските прибори, продоволствието. Те бяха тридесетина души — едри, високи, страшни. Още същия ден в двора на училището се появиха няколко палатки и високо над тях се развя английското знаме.

Англичаните не попитаха никого за нищо. Дори и кмета не потърсиха. Но те не въведоха „керфю“ и селяните се чудеха защо бяха дошли войниците при тях.

А войниците не бързаха. Те правеха впечатление на туристи, които имат много време на разположение и искат да се нарадват на всичко. Ставаха например много рано сутринта, по-рано отколкото самите селяни, и скитаха из селото. Ботушите им отекваха тежко по каменната настилка.

През нощта селските улички обаче са пълни с кучета, които лаят непрекъснато. Така първото сблъскване в селото стана между войниците и кучетата. Сега селяните, за да не изострят положението и да избягнат изстребването на кучетата си, през нощта ги връзваха в дворовете. От това кучетата просто полудяваха и не оставяха никого да спи.

Един ден англичаните докараха в селото свои кучета. Едни яки, тренирани булдози, които държаха постоянно за каишките, защото иначе можеха да направят голяма пакост.

Англичаните правеха сега своите утринни разходки с кучетата и всеки може да си представи какво ставаше. Войниците развързваха булдозите, които се хвърляха върху вратите, за да ги съборят и се сбият със селските кучета. Но и местните кучета от своя страна не отстъпваха. Усещайки чужденците, те се въбесяваха и късаха въжетата. Но на улицата ги чакаше ужасна смърт. Тренираните булдози се хвърляха върху тях, вливаха острите си изкривени зъби в гърлата им и ги оставяха на място. Така бяха избити много кучета.

— Да ги отровим! — казаха някои селяни.

— Те нищо не вземат от чужда ръка! — обясняваха други.

Тогава някой предложи да поставят клопки като ония, с които хващат лисици, но идеята се видя опасна

защото можеше да се хванат в тях и войници и тогава непременно ще запалят селото.

— Това е страхливост! — настояваха по-младите. — Ние ще ги изтребим заедно с господарите им!

Веднъж по обяд няколко англичани влязоха в кафенето заедно с кучетата си. Пиха оранжада и след това поискаха селяните да доведат най-добрите си кучета, за да се бият с техните.

— Нашите са слаби! — отвърнаха селяните. — Те не са от раса и не са хранени както трябва.

— По-добре си кажете, че са страхливци като господарите си! — дръзко ги предизвикаха войниците.

— Страхливци няма да намерите тук! — изкрещя един младеж, изтича някъде и след малко се появи с едно високо, черно като катран куче.

— Полудя ли, бре, Арабина да погубиш? — извика някой, но не успя даже да довърши.

Арабина се нахвърли върху най-близкия до него булдог. Така яростна беше атаката и от двете страни и така внезапна, сякаш имаха да уреждат стари, много стари сметки. И двете кучета бяха еднакво силни, но булдогът, като по-опитен, скоро успя да забие зъбите си в шията на Арабин. А колкото повече Арабина се мъчеше да се освободи, толкова повече дяволските зъби на булдога се вливаха в гърлото му. Англичаните ревяха от радост. А селяните, които отначало не обърнаха голямо внимание на тази кучешка разпра, сега се събраха в кръг около кучетата и от сърцата им капеше кръв за агонията на Арабина.

— Арабин! Арабин! — изкрещя в един миг момъкът, който доведе кучето. — Обърни го, Арабин! Той ти е враг! Той е англичанин, Арабин!

Кучето сякаш разбра. С последно усилие то скочи високо нагоре, откопча се от булдога, внезапно се нахвърли върху него, преобърна го и впи зъби в гърлото му. „Ура“ — викнаха селяните. Войниците се поразмърдаха, погледнаха се един друг, в следващия миг един със знаци на ръкава извади пистолет и преди да разберат околните какво става, гръмна в главата на Арабин.

— Подлец! — изрева момъкът и без много да му мисли, втурна се към англичанина. Другите обаче го дръпнаха бързо настрана. — Подлец — повтори той, — това ли е героизмът ви, мръсници, убийци. . .

При тези викове англичанинът се стъписа. Той се опита със смутен глас да се оправдае.

— Това куче е собственост на нейно величество... А аз нося отговорност...

Момъкът обаче нищо не чуваше. Той викаше, ругаеше, мъчеше се да се отскубне от ръцете на приятелите си и да се нахвърли върху англичанина.

— Ще платя!... Ще платя!... — измърмори англичанинът, опита се да извади от джоба пари, но дружите го дръпнаха и тръгнаха, защото погледите на селяните ставаха опасни.

— Ще загинеш, ще загинеш, Английо! — като проклятие се стовари треперещият глас на един старец върху отдалечаващите се англичани.

Този случай разстрои селото. Омърлушиха се хората. Нещо трябваше да стане, но какво?

От тоя ден англичаните по-малко слизаха в селото. Повече от времето си прекарваха на хълмчето, където беше училището, а един ден те върнаха обратно и децата. Училищната сграда беше конфискувана. Около нея поставиха постове. А оня, който би дръзнал да се приближи, кучетата се зъбеха да го разкъсат.

Но и това не стигаше. През нощта стреляха наслухи, хвърляха ракети, които осветяваха цялото село, а в промеждутъците булдозите виеха така зловещо, че жените се кръстеха, а децата плачеха.

Една вечер жените решиха да направят молитва в църквичката на Айс Янис. Такива молитви, които траяха цяла нощ, ставаха при изключителни случаи — при голяма суша. В тях вземаха участие понякога и децата, за да има молитвата по-голяма сила.

— Я оставете децата! — разсърдиха се мъжете. — Я ги оставете да спят!

— Станали сте и антихристи, а?! — отвърнаха жените. — Затова господ ни наказва.

И ги заведоха насила. Но децата не останаха дълго в църквата. Под един или друг предлог те започнаха да излизат и да се събират в църковния двор под бора. Нещо извънредно важно бяха намислили, поставиха и караули, за да не ги чуе чужд човек. Едно слабичко, но доста подвижно дете разказваше за стотен път може би как един негов чичо от града бил сразен, като се напил с новата кумандария на татко му.

— Да видите как ревеше от болка. Татко така се уплаши, че го закара през нощта в града. Татко винаги казва „ако искаш да отмъстиш на врата, дай му кумандария!“

Планът беше прост. Да дадат на англичаните кумандария, да ги напият и след това да бият камбаната, да се събере цялото село.

Речено—сторено. Изтичаха малчуганите по домовете си и скоро в колибката край училището започнаха да пристигат бутилки, дамаджани, гърнета с кумандария, достатъчно количество, за да напият не 30 войника, а цял полк. Когато всичко беше готово, те преминаха към втората част на акцията. Две малки, по 8—9 години деца, боси и с разпокъсани дрешки, тръгнаха за училището с бутилки в ръце. Още отдалече булдозите започнаха да лаят. Малките се спогледаха, крачката им се разтрепериха, обърнаха главички назад, но стотици очи сезираха в тях.

— Страхливци, продължавайте! Вървете! — викаха отдолу и малките поеха отново.

По едно време се показва войник и те протегнаха ръце.

— Хубаво вино! Много хубаво вино! — извикаха с тънките си гласчета на английски, както ги бяха научили...

Англичанинът измърмори нещо, отдалечи се. Децата не знаеха какво да направят. Решиха да продължат, но пред тях изскочи куче и едното дете така се изплаши, че изпусна бутилката и се търкулна надолу. Чуха се кикотения, един войник изтича до малкия, който стоеше вкаменен от страх, взе шишето от ръцете му, обърна го в гърлото си и изведнъж очите му заискриха. Изкрещя нещо и наново започна да пие. Дойдоха и други, опитаха от кумандарията и с жестове дадоха на малкия да разбере, че искат още. Малкият се съвзе. Без да губи време, изсвирка и от околностите, от дворовете, иззад полуразрушените стени излязоха малчугани с различни съдове с кумандария.

Англичаните така се зарадваха от тази неочаквана любезност на децата, че започнаха да им раздават шоколади, бисквити, бонбони. А кучетата вързаха в задния двор на училището, за да не плашат малките. Пир-

шеството започна така — без подготовка. Малките, застанали настрана, наблюдаваха.

Слънцето отдавна беше залязло, но нощта още не беше настъпила. На площадчето кафеджията запали голямата газена лампа. Отдалеч се чуваха звънци на закъснели стада, които се връщаха в селото.

И ето войнишкият лагер започна да се съживява. Първо се чува песни, после избухнаха смехове, а после . . . После стенания, плач, сърцераздирателни викове.

Селяните учудено се вслушваха в странните шумове. Започна да бие и камбаната — буйно, весело, като на панаир, като на Великден.

В църквата, където жените, коленичили, се молеха на Айс Янис да изгони англичаните, настъпи суматоха.

Кой се гаври с техните чувства? Да не би англичаните да са проникнали и в това свято място?

Група малчугани вече съобщаваха новината.

— Англичаните се напиха с кумандария! Елате да видите англичаните как плачат! Елате да видите как плаче Англия!

В миг църквата и кафенето запусяха. Всички се спуснаха към училището, което се беше превърнало в бойно поле.

Тук като трупове лежаха англичаните сред счупени бутилки, дамаджани, гърнета. Стенанията им долитаха, пригласяни от воя на вързаните булдози. Нищо в тях не напомняше за оная зверска сила, която караше селото да трепери.

— Боже, боже, благодаря, че си ми дал щастието да видя тези изверги да лежат като червеи на земята! — изстена една жена.

— Отмъщава земята и слънцето на Кипър! — заговори един старец.

— Да живее нашата кумандария! — извика един, но веднага след това запита: — Кой им е дал кумандарията?

Спогледаха се, после погледите спряха на малчуганите, които се отдръпваха.

— Поне оставихте ли малко за празниците?

— Те ни платиха! — отвърнаха децата. — И то добре!

— Да устроим народна трапеза тогава!

До късно селото пееше и танцуваше. Полумесецът

хвърляше обилна светлина в есенната нощ. Бодрите песни на селяните слизаха до съседните села. Жените, събрани накуп в уличките, говореха за нови сватби и нови радости. Само малчуганите най-сериозно обсъждаха бъдещите планове и акции.

На сутринта англичаните си заминаха. За неколцина пристигна специална санитарна кола. Селяните се направиха, че нищо не знаят, само кучетата, местните кучета, ги изпратиха със страшно виене далече зад последния завой и още дълго лаеха след тях.

АКО ВСЕКИ БАЩА...

Моята дъщеря е на шест години. Тя още не знае да чете. Целият неин живот са игрите с баткото, когото обича, както нищо друго на света. Но ето че напоследък в нейната малка главичка се появиха странни мисли. Един ден тя каза на майка си, че не иска да отива вече в градината.

— Защо? — попитала я майка ѝ учудена, защото малката обичаше много разходките в градината.

— Защото ще има война — отговорила ѝ тя.

Никой не обърна сериозно внимание. Дъщеря ми обаче започваше да плаче със сълзи, когато идваше времето за градината. Промени се и нейното поведение у дома. Игрите ѝ започнаха да се ограничават в кухнята около бабата. Към батко си тя се привързва още повече. А в тъмните стаи не смееше да влиза сама — страхувала се от войната.

Един ден тя ме попита:

— Татко, вярно ли е, че батко няма да дойде с мене, като стане война?

— Как? Защо няма да дойде с тебе? Кой ти говори такива работи?

— Казаха, че батко бил голям и щял да отиде пеша на село! Само аз с баба съм щяла да отида с камион.

Обърнах се и погледнах сина си. Стана ми тъжно. Вярно, този батко доста порасна. Той стига вече до раменете ми. Но той все пак е моето десетгодишно дете, което до вчера седеше на коленете ми, като отивахме на кино. Погалих го по главата, а той ми каза:

— Да, татко! Аз ще отида пеш!

Вечер дълго се въртях в леглото. Приказките за войната напоследък станаха така обикновено явление, че просто престанаха да засягат нашите чувства. За войната и страшните оръжия, с които ще се води тя, говорехме така, както говорим за Балканската война от преди петдесет години или за някои от военните превра-

ти в латиноамериканските страни. Толкова много свикнахме с разговорите за нея.

Спомням си, че преди известно време бях с една компания. Седяхме в някаква крайбрежна кръчмица. Беше вече доста късно, месецът отдавна се бе скрил и само звездите останаха да трептят в тихите води на морето. Беше една обикновена есенна средиземноморска нощ, една от ония нощи, които зоват човека към хубавото сладко вино и мелодичните гръцки напеви. Обзети от романтично настроение, ние се върнахме към годините на буйната младост. Някой разказа как се опитал да открадне девойката, която обичал, и как баща ѝ така го набил, че накрая самият той, бащата, бил принуден да го заведе в болницата. Но сред „сладкото опиянение, което носят старите приказки“, както казва песента, изведнъж в небето на отсрещните брегове на английската база в Акротири блеснаха ракети. Цялото небе се обсыпа със светлини. Морето се разтрепера. Едновременно от няколко места в далечината се чу бумтеж на самолети.

— Какво става пак с англичаните тази вечер? — се спогледахме ние.

— Маневри може би — каза един.

— Може би пак стават някакви размествания на войски — добави втори.

— Кой знае? Каквото си искат, това правят — въздъхна трети.

Ние дълго разисквахме и всички разбрахме, че онази земя, която е на две крачки от градчето ни, онази земя, чийто златен бряг е свързан с най-хубавите ни детски разходки, сега е толкова чужда за нас, колкото и самите англичани.

— Те копаеха под скалите — каза един, — вероятно там се прибират подводниците им. Никому не е позволено да отива нататък.

— Там са атомните бомби, има хора, които са ги видели — съобщи друг от компанията.

— А ще има ли такъв човек в Кипър, който ще успее да чуе как тези бомби избухват? — опита се някой да се пошегува. Но шегата не предизвика смях.

Хубавото настроение изчезна. Дълго се вирахме към ракетите, които осветяваха небето над рошковите гори по планинските склонове, и броехме по шума кац-

вашите самолети. След това изведнъж всичко отново затихна, нощта сякаш че потъмня още повече и звездите престанаха да трептят във водите на залива.

Тръгнахме си. На няколко крачки от кръчищата се сблъскахме с друга компания от приятели с китари и мандолини. Тръгнахме с тях и след малко съвсем забравихме случилото се. Даже на сбогуване решихме да организираме за следващата неделя екскурзия до античния театър, който се намира в сърцето на базата.

Когато се прибрах, аз гледах далечните светлини на Акротири и с горчивина мислех колко лесно човек свиква с всичко — дори със смъртта. Моята дъщеря съвсем не знаеше какво е война. Никога не беше чувала свистенето на сирените, никога не беше видяла да падат бомби, които превръщат всичко в пламък и развалини. Никога не е виждала мъртви хора или дори ранени.

Но ето че мисълта за войната е влязла в нейния малък живот и по своему започна да я занимава. Разбира се, детето не можеше да обхване даже и една частичка от войната. За малката обявяването на войната означаваше само раздяла при евакуацията с батко. В нейната главичка сигурно се рисуваха такива картини: тя се качва в камион с баба си, батко ѝ иска да отиде с нея, тя плаче, но нищо не може да стане; камионът тръгва и колкото да пищи тя, никой не ѝ дава баткото...

Заспах с тези мисли. И ето с дъщеря ми сме в някаква кола. Карам колата, малката постоянно пита за батко си, а аз я убеждавам, че ще го приберем. По едно време виждам сина си да тича подир нас и да вика. Искам да спра, но колата не спира. Тя се носи все по-силно и синът ми тича подир нея с прострени напред ръце. Дъщеря ми пищи за батко си, а аз нищо не мога да направя. Разстоянието между нас се увеличава, а сърцето ми ще се пръсне. Събудих се и почувствах, че плача със сълзи.

Изтичах при децата и дълго ги прегръщах и целувах. Те се учудиха, но както всички деца, отвърнаха с радост на родителската обич. Синът дори използва случая, за да поиска нещо. Дъщеря ми, като по-гальовна, започна да се гуши в мене като котенце. По едно

време тя се сети за нещо, обърна се с лице към мене и направо ми каза:

— Татко, нали ще оставиш батко да дойде с мене в камиона, като има война?

Не знам как стана. Вдигнах дъщеря си от коленете, поставих я пред себе си, дръпнах батко ѝ до нея и най-сериозно им казах:

— Вижте какво. Война няма да има! Няма да има война! А ти и батко ти ще бъдете винаги заедно. Винаги!

Не мога да ви опиша радостта на малката. Тя скочи върху мен и лудо започна да ме целува, след това прегърна брат си и почна да целува и него. А после изтича навън, като викаше:

— Мамо, мамо, няма да има война! Татко каза, че няма да има война!

Настъпи неловко мълчание. Бях обещал нещо много голямо... Зависи ли то само от мен?

ИЗПРАЩАНЕТО НА БРАТ МИ

В деня, когато брат ми щеше да замине за чужбина, у дома се събраха всички наши роднини. Никой вече не плачеше — нито даже мама. Всеки имаше какво да каже, съвет да даде или нещо да прибави в куфара. Корабът щеше да тръгне в следобедните часове, но пътниците трябваше да се явят в пристанището към обяд. Така ние се настанихме около масата от сутринта. Чичовците докараха от село хубаво вино, но баща ми не се докосна до него. През цялото време той се вираше в пълната чаша, а погледът му ту блестеше, ту се намъгляваше.

Знаех татко и разбирах болката му, която от гордост не издаваше.

Брат ми пък все пиеше, постоянно ставаше, за да се чукне, да подложи страна за целувка или за да му тикнат в ръката някаква монета. Като го виждах да се върти, готов да се чукне с всеки и да изпразва до дъно чашата, стори ми се, че е доволен. Изведнъж почувствах неприязън към него. Дори в един момен, когато погледът му се спря върху мене, аз издадох чувството си и той се намръщи.

Брат ми беше доста по-толям от мене. И както става обикновено, той не ми обръщаше внимание. Но от своя страна аз го обичах и когато той се спрекваше с татко, скрито винаги вземах неговата страна. Ала единственото, което можех да направя за него, беше да му дам „харчлъка си“, та да си купи цигари.

Когато взе решение да се изсели, стана ми мъчно, много мъчно, защото няха друг брат и защото бях във възраст, в която много ми се искаше да имам брат. Затова, когато татко и мама взеха да го разубеждават, аз молих господ да им помогне.

Но брат ми не склони. И ето сега целият наш род се е събрал да го изпрати. Хората се толят от мъка, дават, каквото имат и каквото нямат, за да му угодят, а той се перчи.

За да не се ядосвам повече, станах от масата — и бездруго никой не ми обръщаше внимание — и отидох в кухнята. Там мама пържеше мекици на огъня. Като ме видя, тя ми даде гръб, вдигна престилката си и се избърса.

— Внимавай да не те опръска олиото...

— Мамо — казах аз, — не искам да страдаш! Той не заслужава!

Тя не ми отговори. Обърна се рязко към мене и ме погледна. Очите ѝ бяха така печални, че ми стана тежко и излязох.

Отидох в градината. Не знаех какво да правя. Видях топката си и започнах да я тупам в стената. После реших да поляя цветята и понеже лейката беше пробита, поставих маркуча в чешмата. След малко дрехите ми бяха намокрени и обувките доста кални.

За да не ме видят, промъкнах се в спалнята, събух си обувките, панталона и тръгнах да търся дрехи. Но се оказа, че дрехите ми са в другата стая, където беше трапезата, и легнах така. На леглото спеше и бебенцето на вуйна, която дойде по едно време да го погледа, и аз се престорих, че го приспивам.

Съзнавах, че върша глупости, но чувствувах, че не мога иначе. Мислех, че ако се върна на масата, всички ще гледат само мене. И брат ми сигурно ще каже нещо, за да ме обиди. Може би дори той е наговорил вече куп неща за мене и те чакат само повод да ми се присмеят. Да, брат ми обичаха винаги повече от мене. Нищо че той винаги ги изкарваше от кожата. Помнех ясно деня, когато, скачайки от радост, се върнах от училище със свидетелство, пълно с отличия. А те не ми казаха повече от едно „браво“. Брат ми беше тогава в устата им. Бяха казали на баща ми, че той работил добре в гаража и че ще стане отличен техник. Нямаше значение, че скоро го изгониха и дълго остана без работа.

Спомних си още един случай. Напердашиха ме за нещо, което не бях сторил, а когато по-късно се разбра, че виновникът е брат ми (беше вземал без разрешение на вересия от бакалина), родителите ми просто казаха:

— Него го знаем! Важното е ти да не тръгнеш по неговия път!

Не знам дали бях заспал или просто сънувах буден. Във всеки случай не съм чул кога са ме викнали. Сетне беше късно, защото много хора нахлуха в стаята.

— Какво правиш тук? — провикна се татко и застана над мене. — Стани веднага, не те е срам!

— Няма да стана! — отвърнах аз и гласът ми беше отсечен.

— Не те е срам! — намеси се и мама. — Брат ти заминава, а ти спиш!

Брат ми седна на леглото до мене. Той взе лицето ми в ръцете си и аз се извърнах, за да не го гледам.

— Искам да се сбогуваме! — измърмори той. — Може да минат години, без да се видим...

Не му отговорих. Ала почувствувах как сълзите напират в очите ми. Той се наведе да ме целуне. Не виждах лицето му, но веднага разбрах, че е мокро.

Не изтраях. Обвих ръцете си около шията му и се задавих в плач. Плачех силно, на глас, и не се интересувах дали ме слушат.

Другите се пообъркаха, но след миг дадоха и те израз на чувствата си. Жените плачеха и проклинаха виновниците, които прогонват децата на хората по чужди земи. А мъжете въздишаха, без да се срамуват.

Баща ми прегърна и двамата ни.

— Остани, остани, синко! Гладен никого няма да оставя!

Брат ми не можеше да говори. Избърса сълзите си, изправи се и едва се чуха думите му:

— Не настоявай, тате! Предпочитам да умра, отколкото да бъда готованец.

Навън се разнесоха гласове. Някой влезна:

— Хайде, пък догодина ще ви доведе някоя англичанка. Да ѝ казвате „йес“ и „но“! — и се засмя.

Изкарваха вече куфарите пред къщи. Колата пристигна. Багажът не беше малко и брат ми не искаше да вземе малките кошници. Но другите настояваха и сами ги натовариха на колата.

Станах, облякох отново костюма си. Не плачех вече, чувствувах се неочаквано спокоен. На пристанището помогнах при разтоварването на багажа, а когато дойде редът ми да се сбогувам с брат си и той ме целуна, казах му:

— Не се тревожи, аз ще се грижа за старите!

Сетне отидох и застанах до мама. А по-късно, привечер, когато параходът се загуби в мъгливия хоризонт и ние поехме с натежала душа обратно към къщи, аз държах мама под ръка и силно се притисках до нея.

ЗАВРЪЩАНЕ В РОДИНАТА

Студено е. Много е студено. Но аз съм облечен в дебели вълнени дрехи и се разхождам по улиците, завит добре в шала и с кожена ушанка. Наистина, много е студено, нещо съвсем необичайно за нашите места. Хора с палта се срещат много рядко, което значи, че тук не са подготвени за такъв студ. Още по-рядко се срещат деца с палта. А повечето от тези палта са дълги; така дълги, че тъничките крачета едва се показват изпод тях.

През годините на моето странстване, когато тъгувах за родното градче, аз винаги си спомнях за белите къщи, за градините с рози и лимони, за едно небе и море, пълни със слънце. Не, в моите мечти градчето не можеше да бъде сиво и хората му не можеха да ходят по улиците прегърбени, жалки.

Но ето че сега градчето се явява пред мен по-различно. Сякаш леденият вятър, който от няколко дни духа откъм морето, е отнесъл от града белотата му, усмивката му и е оставил след себе един призрак.

Стъпките ми ме извеждат на морската улица. Отдалече се чува бумтежът на морето, който постепенно се засилва. Усещам вече в лицето си мокрия му дъх. Вятърът като че ли ме удря с камшик, насълзява ме, тласка ме назад, свири край ушите ми. А отляво и отясно тракат капациите на прозорците и ламарините по покривите. Къщите тук са ниски, отдавна загубили всякакъв цвят, а мястото на градините с розите е заето вече от мръсните дворове с пране на въжетата.

Вълните удрят с все сила върху малкия пристан и хвърлят пръски до отсрещното кафене, където през тъмното стъкло виждам няколко души около мангала. Отварям вратата и влизам. Заедно с мене влиза и студът и всички ме поглеждат накриво. Отивам на тезгяха и искам цигари. Накриво ме гледа и кафеджията.

— Лошо е времето! — казвам.

Никой не ми отговаря.

— Няма да има риба днес — продължавам аз.

— Може и да има! — мърмори някой повече на себе си. — Но може и да няма...

След малко те започват отново своите приказки. Аз стоя и ги оглеждам. Това са все рибари, повечето од тях с набръчкани лица, измъчени хора. Някои са ми познати, но навярно те не ме помнят. Налуснах градчето почти дете, а се връщам мъж. Но те са същите, само че са изгубили оня ореол, с който ти бе украсила моята носталгия. Бързам да изляза. Нещо ме задушава. Сивото небе, сивото море, замръзналите физиономии на хората — всичко това така натежава в мене, че нищо не остава от светналото градче на моите спомени.

Прекосявам улицата. Соленото море ме блъсна направо в лицето. Вдигам яката, старая се да крия лицето си. Пред мен е пристанът, схлупен, с гнили дъски, същият, както тогава. Нищо не се е променило. Оттук като деца скачахме в морето. Тук чухме първите разкази за далечни страни, тук скроихме първите си мечти и ги поставихме в малките ни хартиени лодки.

Вълните скачат високо над пристана и после шумно падат върху него. Но пристанът се държи. По-нататък на пясъка лежат рибарските лодки. Забелязвам един малчуган върху преобърнатата лодка. Отначало тази фигура ми заприличва на градинско плашило. Но след миг се смее на себе си. Какво търси плашилото върху лодката през това бурно утро? Отправлям се нататък. „Плашилото“ скача и се затичва към мене.

— Имаш ли кибрит? — пита ме с тънък, пеещ глас.

Подавам му запалката си.

— Кибрит ми трябва! — сериозно заявява момчето.

— Нямам — казвам му. — За какво ти трябва?

— За една работа! Нищо! — обръща се и тръгва.

Главичката на малчугана, която стърчи под предългото изпокъсано палто, е невероятно дребна. Различавам само две големи, наведени и червени от студ уши.

— Ела, вземи запалката — повтарям аз, като си мисля; че момчето иска да запали огън.

— Казах ти, че не може! — упорито настоява то.
Вървя до него. Крача бързо, за да го настигам.
— Къде отиваш? — пита ме то.
— На разходка! — отговарям му аз.
— Значи ти си богаташ?
— А ти какво правиш тук? — питам го аз.
— Как, аз работя! — учудено отговаря малчуганът.
— А каква работа вършиш?
— Аз съм пазач на лодките! Аз казвам къде да ги изтеглят! Сега чакам дядо. От снощи е в морето и още не се е върнал...

Може би бурята го е хвърлила на носа?

Спира и ме поглежда направо в очите. Неговият поглед е твърд и отсечен. Не мога да прочета мислите му. Искам да му се усмихна, да му покажа любов, съчувствие.

— Дай си запалката! — ми казва.

Давам му я, той я взема, отива до лодките, нещо прави там, забавя се малко, пак се връща, подава ми я.

— Вземи, не може!

— За какво ти е кибрит?

— Режа главичките им и правя бомбички! Казват, че и с газ може, но сигурно е лъжа...

— Как се казваш?

— Тодори!

— А на колко си години?

— На единадесет!

Свалям ушанката си и я поставям на главата му. Тя похлупва цялото му лице.

— Не, не! — протестира той и я дръпва.

— Подарявам ти я! — моля го аз.

— Не, не, не я искам! — и ми я бута в ръцете.

— За да не настинеш, Тодори! Моля те!

— Не, не, не искам! — категорично ми заявява той. — Аз свикнах и без такива неща! — и сърдито се отдалечава към лодката си, покатерва се в нея и започва отново да гледа към развълнуваното море.

Дълго го наблюдавам. Палтото му се развява от вятъра като байрак, но той стои там и не помръдва. Иска ми се да му извикам, да му кажа, че е славно

момче, че много се радвам, задето съм го срещнал тъкмо тази заран, че пак ще се върна, макар и да зная, че няма да ме чуе. А бурята става все по-силна и по-силна.

Поемам по обратния път. Чувството на мъка бързо се разсейва. Не се завръща обаче и оня старият образ на градчето. Сега нещо друго грее в сърцето ми. Нещо, което е все още неясно. Знам само, че обичам, страшно много обичам това прадче и хората му. Чувствувам, че шалката ми пречи, и я свалям.

МОЯТ ПРИЯТЕЛ ТАНАСИС

Когато приятелят ми Танасис се разболя, отидох да го видя. За пръв път отивах при него. Бяхме толкова добри приятели, че всички проблеми на света поставяхме като на длан и ги разрешавахме; всички горчивини и болки на живота заедно преживявахме, но за семейството му, за това как живееше в къщи малко неща знаех.

— Аз съм добре в къщи! — ми казваше той, когато се случваше да споменем семейните драми. — Жена ми е добра! Тя ме разбира!

Въпреки това аз имах впечатлението, че не ми казва истината, че говори така от гордост. Има хора — а те са навсякъде, — които са готови да слушат и да разбират болките на другия, но никога не показват раните на своето сърце. Собствените им проблеми винаги са незначителни в сравнение с проблемите на другите.

Всичко на всичко две стаички в къщата на един далечен роднина държеше Танасис. Къщата бе стара и мухлясала, червясалите ѝ врати едва се затваряха.

Заварих Танасис на легло. Видя ми се твърде почернял, въпреки че бе обръснал мустаците си. Погледът ми падна върху тетрадката му със стихотворения, които той носеше винаги със себе си. Тя лежеше до него върху възглавницата. Взех я.

— Има ли нещо ново?

— Слаба работа! — отвърна той и басът му прозвуча, както винаги, красив и мелодичен. — Повече чета! Този Неруда ми взима ума. Колкото повече го чета, толкова повече ми харесва!

Седнах до него.

— Какво ти е?

— Преумора, какво друго ще има! — отговори вместо него жена му, която невидима стоеше до вратата.

Тя беше дребна женичка, много обикновена, просто, по селски облечена — със забрадка и прошарена рок-

ля. Двете си дечица тя държеше пред себе си и в погледа ѝ се четеше тревога.

— Цял ден седи на машината и вечерта, като се върне, вместо да седне да почине, да поиграе с децата, да отиде в кафенето, както всички хора, започва с книгите...

— Нека си говори тя — ми прошепна той, — някаква простуда ще е сигурно. Не съм усетил и ето че ме е ударила в дробовете. Ще мине.

— Ако беше простуда, щеше да го каже лекарят! — заговори тя пак и в гласа ѝ имаше нещо упорито. — Но с твоята глава...

В думите ѝ нямаше злоба. Докато тя говореше, Танасис се вглеждаше в нея и едва доловимо се усмихваше.

— Хайде направи ни сега по едно кафе, ама такава, каквото ти знаеш да правиш.

След тези думи, казани доста иприво, Танасис се обърна към мен и продължи разговора си за Неруда и неговата поезия.

Не останах дълго при него. Обещах обаче скоро да го посетя отново.

Отдавна познавах Танасис. Знаех го като прекрасен другар и същевременно силен, оригинален поет. Той едва беше завършил началното училище, но четеше много и се интересувахе от всичко. Колкото до оценките и наблюденията му за живота, те бяха нещо изключително. Той еднакво сериозно и задълбочено говореше за събитията в Берлин и Алжир, както и за проблемите на девойките във фабриката. Можеше цял час след работно време да стои и да приказва с колега, да го слуша и да му дава съвети за живота. Чувствуваше се просто задължен да се грижи за всички. И това го правеше така непринудено, така естествено, че просто хората чувствуваха Танасис като по-възрастен брат. А той нямаше повече от 30 години.

Когато през време на работа шумът на машините притиснеше хората и се забелязваше оная умора, която еднообразието носи със себе си, силно екваше гласът на Танасис:

— Ей, хора, къде сте? Накарайте машините да запеят!

Това беше достатъчно, за да се промени атмосфера-

та в голямата зала. Започваха малките закачки, девойките се кикотеха, младежите тананикаха някаква песен, а Танасис даваше тон.

— В неделя ви каня всички на сватба! — и съобщаваше името на някой заклет ерген.

От тези и други подобни закачки никои не се обиждаше. И когато веднъж собственикът на фабриката се случи там и поиска да направи забележка на Танасис, загдето обижда другите работници, всички се нахвърлиха върху него. Но Танасис с един знак ги накара да замълчат. След това се обърна към господаря и му каза:

— Виж какво, ако действително ти си се загрижил за „обидените“, молим те да се откажеш. Те не са от твоя свят. Но ако ти си се загрижил за твоята работа, научи това: обувките ти ги произвеждат хора, а хората са човеци. Те не са машини, които знаят само да тракат. Разбра ли?

Господарят може би нищо не разбра, но реши да си отиде, без да каже дума. Другите също така не се обадиха, но поне за една минута всички машини бяха спрели, сякаш че слушат и те какво говореше Танасис.

Когато излизаше стихотворение на Танасис във вестник или списание, във фабриката беше празник. Всички се събираха през време на обедната почивка и Памбос четеше. Той сигурно предварително ги четеше най-малко десет пъти, защото винаги го знаеше наизуст. За някои неща той се консултиреше с Танасис, но винаги даваше свои обяснения. Казваше например:

— Тук е като при нас. Хич не ми пука! — и всички се смееха.

Заедно с тях се смееше и Танасис. И това бяха най-щастливите минути от живота му.

По едно време обаче Танасис започна да се безпокои от това опростяване на неговите стихотворения. Ударът дойде един следобед през време на футболна среща. Както винаги, Танасис беше там. Играеше неговият отбор. В един момент, когато се вкара победният гол и трибуните се люлееха от виковете на публиката, Памбос се търкулна надолу, прегърна Танасис и силно го целуна.

— Танаси, мой Танаси — крещеше, — непременно

трябва да напишеш стихотворение за гола, непременно! Видя ли, видя ли как го вкара!

Когато Танасис ми разправяше тази случка, той беше извън себе си.

Той беше непримирим, не търпеше компромиси, фалшиви моменти. У него имаше една вродена антипатия към всички „модернисти“, поети с брадите, които осъмваха, пиейки уиски в баровете. Често в събота срещу неделя ние се отбивахме в едно кафене, което оставаше отворено до сутринта. Там сред дима на цигари и изпарението на алкохола се бистреха всички международни проблеми с чудна лекота. Със същата лекота се правеха на пух и прах най-големите величини на изкуството. Една такава вечер на съседната маса един такъв „модернист“ отричаше цялата предишна поезия. Танасис не изтрая.

— Познаваш ли Неруда? — попита го Танасис.

— Познавам го! — отвърна той.

— И какво ще кажеш за него?

— Нищожество!

— Ти си нищожество! — направо му каза Танасис. И преди да се съвземе, му повтори: — Да, ти си нищожество, защото само едно нищожество може да отрича Неруда!

За пръв път виждах Танасис в двубой с интелгентстващи хора и се поизплаших. Знаех, че те можеха да го заплетат в неща, които той даже и не подозираше.

Но не стана така. Веднъж взел инициативата, Танасис не я изпусна докрай. Атаката той проведе на свой, добре познат терен.

Започна да рецитира Неруда от цикъла „Планините на Килиманджаро“ с такъв патос, че просто накара всички да го слушат. И после се хвърли върху опонента си:

— Това, това знаеш ли го? — и като напразно чакаше отговора, добави: — За да направиш това, на теб няма да ти стигнат и сто живота!

Тогава именно аз се убедих, че може да знаеш само две неща, но ако добре ги знаеш и си дълбоко убеден в правотата им, може да събориш и най-силния опонент.

— Те са за съжаление! — говореше Танасис, след като си тръгнахме. — Аз се съмнявам дали обичат някой друг освен себе си!

Оная вечер ние се разхождахме дълго. Когато се изсрихме и Танасис реши да се качи на колелото си, за да продължи пътя, оказа се, че едната му гума е била спукана. Така той продължи пеша, а живееше доста далеч в едно предградие. И на другия ден в шест часа трябваше да тръгне за фабриката...

... Дали беше наистина една проста простуда или нещо по-сериозно, свързано с преумората на организма, с недохранването? Този въпрос ме измъчваше през целия път до в къщи.

Когато отидох да го видя пак, видя ми се много по-добре. Той беше отново с книга в ръце.

— Пак ли Неруда?

— Не! Сега чета нещо противоположно. Попадна ми една книга на Камю. Рисува доста силно смъртта! Много...

Не се доизрече, защото в стаята влезе жена му. Очите ѝ бяха червени, явно от плач.

— Видя ли, видя ли какво ни сполетя? — започна тя. — Ще го откарат!

— Къде ще го откарат?

— Не ти е казал? — учуди се тя.

— Къде ще те откарат, Танасис? — попитах го аз.

— Казаха, че ще бъде добре, ако отида малко на курорт! — отговори ми той с най-голямо спокойствие.

— Какъв ти курорт? — извика жена му. — В санаториума ще те откарат! Там, при туберкулозните, Богородице...

И се задави в плач.

— Е, престани най-после! — наистина се разсърди Танасис. — Престани, не се прави на дете!

— Не я гледай така! — се обърна той към мене, след като жена му излезе. — Всъщност не можеш да си представиш колко смело го е приела!

— Наистина ли е толкова сериозно?

— Не! Но нали знаеш лекарите... „Съмнявам се“ — ми казва... „А с хляба на децата какво ще стане, докторе?“ — го питам... „Аз не разбирам от такива работи“ — казва той. — „Аз само здравето ти гледам...“ Е, няма да отида, приятелю!...

Не можах да го разубея.

Мина още един месец, той тръгна на работа и изведнъж научих, че откарали Танасис в санаториума. От-

карали го направо от фабриката след една голяма криза.

Не можах да отида веднага да го видя. Санаториумът беше далече извън града.

Един ден при мене дойде жена му.

— Бях вчера при Танасис — каза тя. — Поигра си с децата. Имаш много поздравя... Скоро ще си дойде, каза...

Беше доста разтревожена, но не се издаде. Тя направо отказа моята помощ. Работила във фабриката, а децата ги изпратила на село.

— Искам само да ми кажеш къде е вестникът, къде то Танасис дава своите стихове!

Казах ѝ.

— Танасис ми даде нещо да им предам!

След два-три дена излезе във вестника едно от най-хубавите стихотворения на Танасис. Случи се така, че през ония дни беше паднал голям прад и много лозя бяха ударени. Танасис разказваше в своето стихотворение за един селянин, който през цялото време, докато бушувала природната стихия, тичал из лозето и се мъчил с голите си ръце и с тялото си да защити своя труд. Градът паднал върху него, едър и жесток, но селянинът не се предавал. Величава в своята трапичност беше последната картина на отчаяната борба на човека с природната стихия.

Същия този ден по обед дойде при мене Памбос от фабриката. Той цъфтеше от радост.

— Видя ли, видя ли нашия Танасис? Ще прочета тази вечер стихотворението на село, за да видят как да пазят лозята си.

Сетих се за предложението му до Танасис да пише стихотворение за победния гол на отбора и поисках да се засмея, но открих, че сърцето ми иска да плаче. Излязох от кабинета, за да не ме видят. Едно черно предчувствие беше прабнало сърцето ми. Знаех добре Танасис. Стихотворението за градушката имаше далеч по-друго значение.

Още на следващия ден отидох при него. Не можах да го позная. Очите му бяха хлътнали и горяха. А розовите бузи бяха толкова неестествени, че просто ми стопиха сърцето.

Поиска да ме успокои:

— Стари приятелю, не се плаши! Танасис не се предава лесно! А кажи сега как са другарите.

Казах му. Предадох му всички новости от фабриката, от срганизацията, от литературните среди. Той се интересуваше за всеки един поотделно. Засмя се от сърце, когато му разказах случката с Памбос.

— Във всеки случай — заговори той, — когато стихотворението не казва съвсем нищо на оня, който го чете, то е празен труд!

Разцелувахме се при сбогуване. Дълго го притисках до себе си и после изведнъж се отделих и тръгнах. Не исках да види сълзите ми. Нито аз да видя неговите сълзи, които пареха лицето ми.

... След два дена Танасис почина. Цялата фабрика тръгна след ковчега. Памбос беше се подготвил да каже нещо на гроба, но не можа. Беше се задавил в сълзи, както и всички други, които бяха там.

ТРЕВОГАТА НА МАНОЛЕНА

В деня, когато Ануля пристана, в квартала настъпи истинска тревога. По улиците, по тротоарите, по портите не се говореше за нищо друго.

— Къде, къде се е чуло такова нещо?

— Гръм, гръм ще падне да ни изгори!

Манолена, която беше съседка на Арнаутите, още преди да съмне, тичаше по тесните улочки, чукаше по вратите и прозорците и викаше:

— Мари бе. Аусту, Кириаку, бе Евламбу, станете!

И разказваше. С четири ударни думи:

— Ануля на Арнаутите пристана!

— Полудя ли, загуби ли ума си? Не може да бъде!!

Така отвърщаха всички, та да прозвучи събитието още по-силно и по-скандално.

— Нашата Ануля да направи такова нещо!

— Да, нашата Ануля! — говореше Манолена. — От тихата вода да се боиш!

Преди още да изсвири сирената на съседната фабрика, кварталът беше на крак.

Къщата на Арнаутите се намираще срещу църквата. Макар че не беше празник, църковният двор се изпълни с любопитни жени. Но Арнаутите не се виждаха никакви. Дори и прозорците на къщата им бяха затворени. Затова пък Манолена постоянно се движеше. Тя залепяше ухото си о стената и с растяща възбуда съобщаваше новините, които се препредаваха от човек на човек:

— Арнаутис ще полудее!

А после:

— Той е полудял вече!

По едно време вратата се отвори и излезе синът на Арнаутите. Погледът му беше замъглен, така че жените не посмяха да го спрат. Те го поздравиха, колкото може по-усмихнато.

— Убийство, убийство ще стане днес! — предсказаха някои.

— Казват, че са заминали! Може би са излетели!
— Където и да отидат, Арнаутите ще ги хванат. Вие не ги познавате!

Не мина време и синът се върна с още двама яки мъже.

— Те са чичовците, пехливани! — обясни Манолена и отново изгича навътре, та да не изпусне нещо.

По това време вече започнаха да прииждат продавачите на зеленчук, купувачите на стари дрехи. Но жените чакаха Гликис, човека, който не само продаваше и купуваше най-невероятните неща, но знаеше същевременно и всички клюки на града. Като пристигна, те го заградиха и в един глас му заразказваха. Той ги слушаше спокойно, а сетне по най-прост начин им отвърна, че знае всичко. И си тръгна. Но как да го изпуснат жените! Те горяха от любопитство да узнаят колкото може повече. Гликис играеше добре своя номер. Той казваше едно, а се правеше, че крие три.

— Едно мога да ви кажа, че са тук! — заяви тържествено той и всички замълчаха.

След малко пристигнаха още трима мъже. Вратата на Арнаутите се отвори отново и пак тайнствено хлопна подире им. Манолена сви рамена в недоумение, хукна навътре, постоя там малко и като се върна, по лицето ѝ се мятаха черни облаци.

— Ужас, ужас, те май че са хора на оня! Само бог може да ги спаси!

Всички обърнаха поглед към Гликис.

— Но аз не знам къде са... Само туй ви казах! — започна да се оправдава той.

— Върви си, върви си, бърборко такъв, страхливец! — отвърна му в хор те.

Няколко жени отидоха да навестят домовете си и децата си, които от заранта бяха оставени сами. Но пристигнаха други от съседни квартали, където новината вече се беше разнесла. Манолена заразказва отново за станалото, само че този път тя даде на случката такъв оттенък, че на жените просто им домиля за Ануля.

Намериха се и жени, които познаваха младежа.

— И на мене ми се видя честно, сериозно момче! — каза за първи път една комшийка. — Веднъж, като го видях, си казах: „Къде по-добър ще намери Арнаути“.

— Оня, кумът, е запалил Арнаути — обади се Ма-

нолена. — Той е имал предвид друг зет... Инат, това си е...

Жените поприказваха още. А после една след друга започнаха да си разотиват, защото приближаваше обяд, мъжете щяха да се върнат; а те не бяха запалили още огъня. Само Манолена остана на поста си — с ухо, залепено на стената.

Но сега стената мълчеше. Виковете, риданията и острите гневни думи престанаха, а на тяхно място се долавяше шепот. Напразно Манолена се мъчеше да улови поне една-единствена думичка. Нейната фантазия виждаше стария Арнаути, сина, чичовците, всички мрачни и зли, да точат ножовете си. А отсреща им, вързани с въже и чаршафи, сватове на младежа. Фантазията ѝ отиваше и по-нататък. Виждаше Ануля, закла на да плува в собствената си кръв. А плитките ѝ, красивите ѝ плитки, гмурнати като змии в пазвата ѝ. През ума ѝ минаха най-различни планове. Да се обади в полицията, да разкаже там всичко. Но се изплаши. Щеше да има разправии, неприятности, и то най-много с мъжа си, на когото прилошаваше при вида на полицаи.

Манолена реши да тръгне из града, да открие Ануля и да я предупреди да замине колкото може по-надалече. Но това ѝ се стори глупаво. Докато тя търсеше в едната махала, Арнаутите можеха да я открият в другата. Тогава цял живот кръвта ще ѝ тежи върху съвестта.

Така, както се измъчваше зад стената и чувствуваше вече познатото сърцебиене да се ускорява до задух, тя чу от другата страна на стената необикновен шум, като че нещо се беше счупило, и гласове, много гласове заедно.

В миг тя скочи навън и лудешки започна да чука по вратата на Арнаутите. Удряше с двете ръце и крещеше:

— Арнаути, Арнаути бе, отвори! Не бива, грехота е!

— Грехота е, Арнаути — повтори тя, след като вратата се отвори и пред нея застана синът.

— Кой е там? — чу се отвътре гласът на стария. — Нека влезе.

— Грехота е, Арнаути! — извика за трети път Манолена, но още при първата крачка тя остана с отворена уста.

— Какво ти е, Манолена, какво става? — спокойно я питаше старецът, като подаваше пълна чаша с вино.

— Ела да се чукнем за моята Ануля! Ще я сгодя!

— Как?!

— Как, как?! — сърдито изпуктя старецът. — На всяка жена се пада един мъж...

Манолена взе чашата и като омагьосана започна да гледа наоколо. Постланата трапеза, лицата, които блестяха от радост, очите, които искряха.

Тя започна да пие бавно, но колкото червеното вино се вливаше в нея, толкова по-искрящ ставаше нейният поглед. Тя поиска и втора чаша и след като я изпразни и нея до дъно, тръгна да стиска ръце.

— Да са живи! Да ви са живи! Да ни са живи!

И после тя изведнъж изскочи навън.

— Ще отида да го кажа! Ще отида да го кажа! Тичам да го кажа!

СТЪПКИ В ТЪМНАТА НОЩ

Оная вечер аз се прибрах рано в стаята си. Чувствавах нужда да остана сам. Въртях се дълго в леглото и после внезапно скочих, облякох се набързо и излязох. Поех по крайбрежната улица. Беше вече доста късно, уличните лампи бяха загасени, движението спряно и само тук-там се мяркаше покрай стените някой закъснял човек. И небето беше тъмно, много тъмно, без звезди, а морето — черно и тихо.

Навътре в морето блещукаха светлините на кораб, който навярно не можеше да се промъкне в малкото пристанище на градчето. А далече вдясно от носа мъждукаше червената светлина на фара.

Вървах нататък към пристана. Често идвахме тук с компания. Мене винаги ми харесваше да сядам на малката стълбичка на пристана, да се събувам и да оставям босите си крака да ги милват вълните. Сега, разбира се, няха такова настроение, но заех старото си място. Откъм морето духаше лек ветрец и до ушите ми долиташе удавеното шумолене на тихото море.

Погледът ми спря върху кораба. Като друг, светъл свят ми се виждаше той, нищо общо нямаше с нашия. Изведнъж страшно много ми се поиска да преплувам дотам, да се покатеря на палубата, да се промъкна в някоя малка, много мъничка кабинка. Затворих очи. Ето, виждах двете легла, едно над друго, двамата моряци, легнали, пушат унесени... И наоколо по стените — снимки, много снимки. Снимки от всички краища на земното кълбо. Снимки на голи жени и на пейзажи с палмови дървета и банани, пейзажи със скалисти брегове и синьо небе, пейзажи от ледени хълмове. Всякакви пейзажи и всякакви жени. И сигурно всяка снимка има своя история, а историята са хиляди и като си ги разказват моряците, все едно, че скачат от едно дърво на друго, от една страна в друга, от един континент в друг с лекотата на птици.

О, колко щастливи трябва да са моряците! Нищо не

ги държи вързани на едно място. Свободно прекосяват целия свят, а същевременно държат целия свят затворен в каютата си.

Колко много бих искал да се прехвърля на този кораб, да тръгна с него по широките морета и нека никога, никога да не се върна обратно!

Поисках да открия нещо, което може би ме свързва с градчето, нещо, което може би ми топли сърцето. Ето го семейството. Цялото се пръснало. Един брат в Англия, втори в Австралия, а сестрата омъжена в друг град. С нея са и старците. В началото се отбивах често у тях. Там прекарвах празниците. След време обаче разбрах, че нищо общо нямам с оная среда.

Зет ми беше дребен чиновник и едновременно псалт в църквата. Скоро той напусна работата и се отдаде изцяло на църквата. Говореше се дори да стане дякон. Заедно с него на стари години тръгна на църква и баща ми. Изобщо всичко у тях ме задушаваше — всичко беше така дребнаво, така нищожно, така мизерно!

Същото беше и с колегите ми. Как всички занемяха пред директора! Никой, просто никой не посмя да каже една дума за моята работа, а всички добре знаеха колко много работех аз; никой не посмя да каже, че грешката в документите не можеше да бъде моя, защото аз бях предал книгата на директора след ревизията. Но ако се оказеше, че аз съм невинен, тогава виновник щеше да излезе по-малкият брат на директора, който току-що беше се върнал от чужбина с една диплома в джоба и с една парижанка красавица под ръка. Всички знаеха, че малкият брат краде по-големия, всички в канцеларията ежедневно споделяха възмущението си за гнилия морал на тези хора, но когато ножът отря до кокала, когато някой трябваше да плати, за да се спаси бизнесът и „честта“ на старото семейство, всички замълчаха от страх да не би те да платят сметката.

Всички знаеха, че ако аз заплаках като дете без никакво стеснение, това беше, защото видях колегите си така жалки и обезчовечени. Когато директорът започна пред всички да ме ругае и да ме нарича крадец и бандит, аз го гледах право в очите, съвсем спокойно. Чувствах себе си чист, силен. И когато той ми показа вратата, аз го нападнах. Атакувах го и чувствавах удоволствието на човек, в чието сърце се е събирала

мъката отдавна и изведнъж му се дава възможност да я излее, да му олекне. Говорех и душата ми летеше. Когато обаче се обърнах да видя колегите си и да почувствувам здрава опора зад себе си, онемях. Никъде не забелязах поглед на одобрение. Физиономиите им бяха замръзнали, кисели.

— Може би грешката да е ваша, колега, и да не сте я забелязали... -- заговориха ми дори в официален тон.

— Всички работим с цифри и знаем колко е лесно да сбъркаш!

— Във всеки случай с крясъци далеч не се отива...

Останах за миг онемял, а после се задавих в плач. Цял се тресях. И изскочих навън.

Отново сълзите напълниха очите ми. Оставих ги на воля да текат. Беше ми така болно, така тежко и така много ми се спеше...

— Хей, хей!

Някой ме буташе.

— Хей! Е-хей!

Обърнах се. Зад мене стоеше човек.

— Изплаших се да не паднеш!

— Няма, няма... — измърморих аз.

— Казвам си — продължи гласът все така спокойно и уверено, — унесен е човекът, може да падне! Така стават понякога нещастията, без да усетиш...

Човекът седна настрана от мене. Той носеше малка кошница и въдица. Виждах само неговите очертания. Той беше слабичък, малко прегърбен, с шалче, увито няколко пъти около шията му.

— Да, най-големите нещастия стават, без да усетиш — пое той, след като се настани и хвърли въдицата в тъмните води. — Всичко друго е без значение. Нали чу за девойката, която загина оня ден в Италия? На екскурзия била с приятелки, разхождала се из улиците на Венеция, да, да, на Венеция, паднал балкон на главата ѝ и я оставил на място. Бащата и братът отишли да вземат трупа ѝ. А майката — на смъртно легло.

Имах чувството, че човекът не говори на мене, а просто продължава някакъв вътрешен монолог. Той даже не гледеше към мене.

Но ето по едно време той рязко се обърна.

— Аз си казвам -- седи човекът и дреме, може би

му тежи нещо в душата, може би пък просто не му се спи и току-виж, падне и се удави... — Усещах как очите му горяха. — А страшното в такива случаи е за близките. Пристигне вестта до майката, сърцето ѝ нещо не е добре, изведнъж спре... Но най-страшното е за бащата... Да, да, за бащата, и нека си казват, че на майката повече тежи смъртта на детето...

— Но аз нямаше да се удавя! — почувствувах вече нужда да кажа нещо, защото се задушавях.

Но той пак се затвори в себе си:

— Оня ден пристигна човек от Австралия, петнайсет години го чакали неговите... Вземат го от летището, майка му не знае как да му се нарадва, в прегръдките си като детенце го притиска. А бащата гледа, иска му се и на него да целуне сина поне веднъж, но ще почакам, казва... Има време... Целия път, от летището до дома, той все чака... Точно пред дома синът скача да се прегърне с приятели и един камион го удря...

Станах и тръгнах. Омръзна ми да слушам дългите приказки на стареца. Аз си имах свои прижи. Нощта — все така черна и непроходима — притискаше града. Поисках да се върна на сутрешната случка в кантората — вбесеният директор, колегите, които ме изоставиха. Исках отново да заплача, да се потопя в мъката си. Но чувствувах, че не мога. В главата ми се беше натрпила оная история с младежа от Австралия, който загина под колелата на камиона, преди баща му да успее да го целуне. Виждах пред себе си покрусеното лице на бащата, обезобразено от болка. Тази случка сякаш ми беше позната. Но откъде?

Вървах край морето. Вълните шумяха под краката ми. Лек студен ветрец духаше сега откъм морето, напомняйки, че зимата не беше си отишла.

Живеех на края на една пресечка на главната крайбрежна улица. Стигнах до ъгъла, но краката ми отказваха да продължат. Спомних си, че историята, която старецът ми разказа, беше писана по вестниците преди година-две. Тя се беше случила в нашия град. Но защо старецът я представи като вчерашна случка? Нима това е той?...

Тръгнах обратно. Бързах. Бях обзет от едно странно чувство на умиление. Не забелязах веднага стареца в тъмнината и се изплаших.

— Ходих за цигари — казах, като заставах над него. — Бях забравил...

— Ела, седни! — проговори той. — Хубав е риболовът нощем...

— Но няма луна и рибата не кълве...

Той се направи, че не чу моята забележка. И аз не продължих.

— Къде работиш? — попита ме той след малко.

— Без работа съм сега — замълчах, но веднага добавих. — Ще намеря друга... Сигурно!...

— Разбира се, че ще намериш! Най-важното е никога да не падаш духом.

— Знам!

Дадох му да запали. Запалих и аз. Не смеех да го погледна в очите, но усещах, че той се вира в мене. Хвърлих кибритената клечка. Тя освети въдицата — бял лъч, пронизващ мрака. Погледът ми се блъсна по светлините на парахода, които ми се виждаха вече доста бледи и далечни.

ДВЕ ЧЕРНИ ТЪЖНИ ОЧИ

Беше месец юни, но горещините бяха започнали рано през тая година и всичко се печеше. От прясно ожънатите стърнища идваше острият мирис на откоси и на тор. Наоколо нямаше нито едно дърво, нито едно кътче, нито една бучка земя, пожалена от безмилостните удари на слънцето.

Вървах и проклинах всички и всичко. Рейсът, който се повреди, небето, което нямаше нито един облак, себе си, дето приех поканата за сватбата. Сега всичко щеше да ми излезе из носа. Когато се събудих след нощния гуляй и усетих, че плувам в пот, просто се ужасих. Поисках вода и хората ме изгледаха така, че се засрамах. Биха предпочели да им поискам пари. Водата в селото — пък и в останалите села, както ми обясниха покъсно — била най-рядката стока. Някога кладенците даваха вода, но от две години насам започнаха да пресъхват и хората изминаваха с магарета, натоварени с бъчви и стомни, цели километри до полите на планината.

— Как карате лете без вода? — попитах няколко души, събрани в двора на къщата, в която гостувах.

— Караме! — отговори ми един и думата бе така изречена, че замълчах.

Както и да е, реших да замина и не ме интересуваше, че денят беше много жарък. Бих изтърпял и най-големите мъчения при мисълта, че ще стигна до морето.

Тръгнах и ето ме сам-самичък сред полето, без капка вода да ме освежи, без сянка на дърво да се скрия, с не по-малко от петнадесет километра път пред себе си.

Какво да направя? Да зарежа живота и да легна насред път? Стиснах зъби и поех отново.

Опитах се да си припомня приятни неща. Приятелите си, кръчмицата край брега, масичката, в чиито крака се гаят вълните, ледената мастика, пържената ри-

ба, след това разходка с откритата кола, ветреца, който милва лицето, прозореца на любимата с босилека...

Ех, колко е бил хубав животът!

Ускорих крачките си. Да можех само да се изтръгна един час по-рано от този ад! Нямах шапка със себе си — откъде да знам, че ми предстоеше такова нещо, — затова извадих носната си кърпа, завързах възли на четирите ѝ краища и я сложих на главата си.

Пътят на едно място беше каменист. Изглежда някога решили да го поправят, но се отказали и го изоставили. Купища камъни бяха струпани вляво и вдясно, а на места камъните бяха разхвърляни съвсем безразборно. Като че ли жива душа не е минавала оттука!

„Каква грозота, каква изостаналост на няколко само километра от града“ — помислих си аз. Този път ме откъсна от много неща, които ме обкръжаваха. На село например по никой начин не бих стъпил, ако не ме подготвяха за това посещение цели шест месеца наред. Майка ми ме беше молила със сълзи на очи. Невестата била някаква пейна кръщелница. Така и тръгнах по селските пътища, докаран в черния си костюм. А ето какво стана!

Изведнъж пред мене се изпречи каруца. Беше спряла и каруцарят нещо потягаше поводите. Спрях и аз, закачих сакото си на каруцата. Посегнах да съблека и ризата си... и... се отказах! Отпред до коня стоеше девойка. Роклята ѝ беше яркосиня с много едри цветове, навярно купена от амбулантен търговец. Но не това прикова вниманието ми. Въпреки простотата на облеклото си девойката имаше странен чар. Високо над главата ѝ бяха извити плитки — черни, бляскави, чудно хубави.

Поздравих и те ме погледнаха учудени. Едва тогава разбрах, че такива дълбоки, черни, тъжни очи не бях виждал никога.

— За града ли? — попитах.

— Ако е рекъл господ! — отговори коларят, доста остарял човек, навярно дядо на девойката.

— Голяма горещина! — продължих аз и все гледах към девойката, която държи главата си наведена.

Старецът не ми отговори. Той продължи да прикрепва коня, после каза нещо на девойката, тя се качи на каруцата, той я последва и каруцата потегли.

Вървах и аз до тях. Седнала до стареца, девойката гледаше все напред. Тялото ѝ беше изправено, раменете ѝ изгорели от слънцето, ръцете ѝ набити, здрави, но и много женствени. Поувлякох се, вгледан в тези ръце, пълни с живот и красота.

— Къде насам? — прекъсна по едно време мълчанието старецът.

Обясних му, че съм жертва на рейса.

— Като нас! — каза той. — Затова стегнах каруцата. Внучката ми ще вземе кораба... за Австралия...

— За Австралия ли? — учудих се аз.

Вместо отговор старецът изплющя камшика и конят тръгна по-бързо. Сега пътят стана отново мек. Почаках малко и пак заговорих.

— Австралия е много далече... Само момиче...

— Хора пътуват, да не са зверове! — реагира той. Явно че не му се говореше.

Девойката се поразмърда. Бъркаше в чантата си, отвори куфара, сложи нещо вътре.

— Качи се, ако си се изморил! — предложи ми старецът и дръпна юздата. Не чаках повтаряне на поканата. Метнах се в каруцата и седнах отзад, на сеното. Поканих на свой ред стареца да запуши.

— Ти от града ли си, а? — заинтересува се той, след като запали, и преди още да му отговоря, направо ми подхвърли:

— Животът на селянина го гледате отдалече, а?

В него нямаше злоба и аз предпочетох да слушам мълчаливо.

— Аз имах пет сина и към двадесетина внука — започна той. Тонът му сега беше друг. Обърна се към мене и забелязах колко набръчкано е лицето му.

— Да — повтори той, — пет сина и двадесетина внука и нито един не ми остана... Някои измряха, другите се магнаха, заминаха.

— За Австралия ли? — попитах аз.

— За Австралия, за Африка, за Англия. Където има морета, там ще намериш и по един Кусулос...

— Защо, дядо? Имаме си ги в Индия! — обади се за първи път девойката и гласът ѝ беше така ясен и мелодичен, както очаквах.

— И какво работят?

— Какво ли не работят! Някои в заводи, други в ресторанти!

— А чичо Христос, дето има шивачница? — допълни девойката и ми се видя, че погледът ѝ крадешком се обърна към мене.

— А момичето при кого отива? — въпросът ми беше повече към нея.

— Отива да се жени! Даде дума и отива да го намери.

Отговорът ме сепна.

— Как така? — приближих се аз и едва не я докоснах.

— Ето така, с писма, със снимки. Не знаеш ли как стават тези работи.

Гледах сега девойката направо в лицето. Бях малко назад и встрани, разбира се, но все пак красивите ѝ очертания бяха пред мене и по едно време ми се стори, че една сълза бавно-бавно се стича по бузата ѝ. Не знаех какво да кажа, за какво да попитам. Душата ми се сля изведнъж с техните души. Чувствувах вече и аз нужда да мълча. Погледът ми се рееше по пустия изсъхнал пейзаж, по попуканата, изранена земя. Обхвана ме горчива болка за всичко.

— Тежък е животът — казах гласно първата мисъл, дошла в главата ми.

— Тежък ли? — хвана веднага думите ми старецът. — А откъде знаете вие, хора на града, какво значи тежък живот? — Той се обърна към мене и ме гледаше право в очите. — Ти виждал ли си хора, които цял живот бъртят като волове, а стомасите на децата им са винаги празни?

Очите му горяха и аз наведох своите.

— Ето, я попитай нея да ти каже колко девойки има в село, които са минали 25-те, 30-те години и мъж още не е дошъл да ги поиска.

— Остави това, дядо! — протестира девойката.

— Какво да оставя? — запали се той. — Ще крещя, докато ме чуе целият Кипър! — той спря коня. — Кажки ми ти, младежо, кажки, какво е отредил бог на жената? Да ражда деца, нали? Ей, знай, че на село повече от девойките никога няма да родят деца! Никога няма да родят, защото мъжете са заминали, прогонени от глад...

Пак потегли. Гласът му сега притихна, но пак всяка негова дума тежеше.

— Виж нея, красива като бистра вода, работлива като никоя друга... Пред ковчега на баща ѝ се заклех, че ще я пазя... Мислиш ли, че бих я изпратил отвъд моретата, никога да не я видят вече очите ми, при чужди хора да я задомя, ако не беше страхът ми, че ще увехне като другите?

Последните думи на стареца се удавиха...

— Стига, стига, дядо — започна да го успокоява девойката. — Стига вече, нали се разбрахме. Догодина или до друга ще си дойда... — Тя говореше на дядо си и силно се притискаше до него. А той хлипаше като малко дете.

След малко излязохме на асфалтираното шосе. Мяркаха се вече крайните къщи на града. И морето блестеше.

Конят вървеше сега по-бързо и каруцата по-малко тракаше. Дървета се редяха вляво и вдясно по пътя. Някъде насам имаше и чешма.

Там спряха, старецът напои коня, след това ли и той, ли и девойката. Аз стоях настрана и чаках, докато другите се качиха в каруцата и поставих главата си под чешмата. Когато се качвах и аз на каруцата, срещнах погледа на девойката. Тези две черни, тъжни очи говореха толкова много! Усмяхнах се, а тя силно се изчерви. Но не наведе глава. Вече знаех толкова много за нейния живот!

Така седнал на каруцата, минах през града. Не се стеснявах, че познати ме виждаха. Пръв скочих от каруцата, щом пристигнахме на пристанището. Когато се сбогувах с девойката, не скрих възлението си. Стиснах и двете ѝ ръце и впах поглед в очите ѝ. Как силно исках да запазя дълбоко в себе си тези очи!

После поех към дома.

МОРСКИ ПЪТИЩА

Средиземноморието през летните месеци е мечта. Всичко наоколо блести в обилната светлина, която излъчват небето и морето. Слънцето в това тържество на светлината не е едно. Когато пътуваш с кораб, все едно, че пътуваш сред слънца, които са се разпръснали по вълните. Слънца са и белоснежните чайки, които кацат по мачтите.

Да, много е красиво да пътуваш по Средиземноморието през лятото. И много, много народ пътува през тези дни. Всякакъв народ! Една пъстра тълпа, която непрекъснато се движи по палубата на парахода, говори шумно или мълчи, но и в мълчанието ѝ се чува непрежението на мисълта. В такива празнични моменти, когато всичко така буйно живее, не можеш, не искаш да останеш безразличен.

Искам да разкажа за едно такова пътуване. Беше юли, нито едно облаче на небето, слънцето излизаше от висината и вървеше с нас по морската пътека. Пътувахме от Кипър през Пирея и Неапол за Генуа. Повечето от пътниците бяха кипърски изселници, които от Генуа щяха да вземат влака за Лондон. Всички те се бяха настанили на палубата със своите кошници, торбички, даже юргани и дюшеци. Сред тях имаше баби, които отиваха при своите деца, отдавна настанили се в Лондон, девойки, които бяха тръгнали да се женят, стари изселници, които се връщаха от отпуска, и нови изселници — съвсем деца, оправили се сами към широкия свят. Центърът на това множество се намираше някъде в задната част на парахода, където от часове се носеха песни, провиквания и шумни закачки. Там се бяха настанили само млади момчета, много млади, без бради още, които вдигаха такава врява, че някои се поситиваха да ги успокоят. Но те приличаха на деца, които след дълго стояне у дома или на училище се спускат към полето и никаква сила не е в състояние да ги спре и умири.

Върху куфарче седеше високо слабо момче с лъскава черна коса; лицето му съвсем не се виждаше, защото момчето бе наведено над бузука¹ си. То свиреше без почивка тъжни мелодии. И когато другите спираха да пеят, момчето продължаваше да свири, без да обръща внимание на околните. Това продължаваше безкрайно.

Късно следобед аз слязох в бюфета, за да хапна нещо. После се качих на мостика. Залезът беше вълшебен. Слънцето се беше скрило отдавна, но светлината му още се намираще навсякъде. Само че тя бе станала по-мека. Морето не помръдваше. То отваряше унесено препръдките си за кораба. Някъде в далечината плахо светеше вечерницата.

Корабът се успокои. Пътниците, събрани в групички по двама, по трима, пушеха и си приказваха тихичко. Обиколих мостика и слязох отново на палубата. От дъното ѝ се носеше все същата мелодия. Същият момък седеше все на същото място върху куфарчето си и свиреше наведен над бузука си. Застанах до него. Той не ми обърна никакво внимание. Удряше със сила перцето по струните. Пръстите му със страст се движеха по скалата.

— Сигурно отдавна свириш — му казах. — Добър си!

Перцето удари още по-силно по струните. Бузукът стенеше.

— Извири нещо весело! — го помолих аз.

Той продължи същата мелодия, а после започна „Отивам си, майко...“ — една много печална песен. Бузукът ридаеше, а в тишината на залеза това ридаене звучеше като отчаян зов. Започнаха отново да се събират хора около момъка.

— Дай „Пенделиите“... — предложих му аз. — Да се повеселим малко.

Той завърши опскрайно с „Отивам си...“ и започна „Облачната неделя...“ — една още по-сърцераздираща мелодия.

Кръгът се стесняваше. Лицата на същите ония младежи, които сутринта лудееха, сега страдаха заедно с бузука.

¹ Вид гръцки народен музикален инструмент, подобен на мандолина.

— Извири нещо весело! — извиках аз, защото чувствувах, че се задушавам.

Струната сякаш се скъса. Момъкът надигна глава и ме погледна. Нямаше повече от шестнадесет години. Очите му бяха съвсем червени.

— Нещо весело, дай нещо по-весело! — повторих аз с по-мек глас.

Той отново се наведе над бузука си, удари със сила струните, но веднага спря, стана и изгича нанякъде, без да каже нито дума.

Магията на залеза след малко изчезна. Настъпи нощта. Една нощ, пълна със звезди.

Отвориха се бутилки с коняк и вино, донесоха се мезета, започнахме да се чукаме и да прием. Бях в компанията на изселници, всичките все от едно село.

Говореха спокойно. По едно време си спомних за момъка с бузука и реших да попитам за него, но разговорът измести случката и тя потъна в съзнанието ми... След малко приказките започнаха да изплуват у мене като в сън. Заспах, а сънят беше толкова сладък...

Събуди ме някакъв едва доловим шум. Не беше се разсъмнало. Всички наоколо още спяха дълбоко. Станах и тръгнах към спасителните лодки, отдето идваше шумът. Някой лежеше по очи върху платното на лодката и плачеше. Беше бузукаджията. Продълговатият му инструмент лежеше до него.

Леко го бутнах по рамото.

— Ще изстинеш така отвит! — казах му аз.

Хълцанията спряха, но момъкът не вдигна глава.

— Изглежда това е първото ти пътуване?

Какво да му кажа друго, за да го утеша?

— Там ще намериш много сънародници! Ще свикнеш! — продължих след малко.

— Няма да свикна! — проговори най-сетне той.

— Тогава защо не се върнеш?

— Няма и да се върна! — с детска упоритост заяви той.

Целият мрак на нощта сякаш се утаи в душата ми. И тези безброй звезди сякаш осветяваха пътища, които никъде не водеха или по-право водеха към неизвестността. Поиска ми се да извикам, да събудя кораба, за

да прозвучат отново на палубата песните, виковете, смехът, човешкият говор.

В тишината корабът сякаш взеше процесия ковчези към ада.

— Чуй — казах на младежа, — аз не съм изселник, работа имам на острова, но те разбирам. Много добре те разбирам и ти съчувствувам.

Заговорих, колкото можеше по-топло, и с обич му казах и за своите прижи. Знаех, че той имаше свои грижи, чуждите не го интересуваха, но продължавах да говоря. Разказах му историята на дядо си, който бе скитал по цяла Африка, всеки пет години се бе връщал, за да направи по едно дете и пак беше заминавал.

— Такава е съдбата на нас, гърците — рекох. — Да скитаме по света и пак да се връщаме...

— Няма никаква такава съдба, господине! — изкрещя момакът и стана. — Няма никаква такава съдба!

— Знаех, разбира се, и аз, че няма такава съдба, че други бяха виновни за изселването на хората. Но не исках в такова време да му чета лекции.

— Нуждата, господине, нуждата и срамът ни гонят. а колкото до връщането — не се бой, ще се върнем някой ден и ще се разправим и с хората като вас!...

После скочи от лодката с бързи крачки и се отдалечи.

Аз нищо не казах. Поотдръпнах се, защото ми стана неудобно пред хората, които се събудиха от крясъците на момъка, но се чувствавах обиден.

Лек ветрец започна да вие откъм откритите хоризонти. Останах там, вгледан в далечината, докато светлината започна да очертава долната част на небосвода и звездите взеха да се отдръпват в безкрайните простори. След малко пукна и зората...

ЕДНА СЪЛЗА В ОЧИТЕ НА МАМА

Софийска вечер. Седя в стаята. Лампата е загасена. Гледам през прозореца, снегът пада меко върху отсрещните дървета, по пейките, в градината, върху телефонната кабина. Снежинките падат толкова меко, че просто гаят...

В Кипър няма сняг. Така меко там на земята падат само листата през есента. От септември, та чак до декември те все падат. А когато най-после зимата реши да дойде, преди още севернякът да е прекосил острова, по склоновете на планините разтварят първите си цветове бадемовите фиданки. Тази весела усмивка на бадема е жестока подигравка за „властната“ зима.

Не, в моя остров няма ледени ветрове, а снегът за децата се намира само в приказките и горе, високо по върха на кипърския Олимп.

И все пак през кипърските зимни вечери не можеш да седнеш пред вратника и да побъбриш със съседа. Морето през тези нощи бушува, а корабите, които се намират в пристанището, постоянно свирят, за да не се сблъскат. Тогава по домовете се палят мангали. Бабите пекаат в тях кестени, наоколо седят децата. И започват приказките — за най-далечни, несъществуващи времена и страни, за най-близки реални неща и събития. Тук вече всичко се преплита — не само във фантазията на децата, но и в представите на големите.

Аз помня една такава вечер срещу Коледа. Бях юноша — около 16-годишен. Имах си представа за света, имах си свои мечти. Над приказките на майка ми се надсмивах, суеверието на баба ми ме отвращаваше, а религиозността на баща ми ме оскърбяваше. Убеден бях, че в къщи никой не може да ме разбере, и затова малко говорех. Обикновено в такива зимни вечери седях в ъгълчето на ниското си столче и потъвах в книгите. Особено ми допадаха тия, в които се разказваше за силни, безстрашни хора. Оная вечер обаче, оная празнична вечер и аз заех място край мангала. Беше

и баща ми там. Погледът му тежък, потискащ друг път, сега грееше особено меко и спокойно — татко щеше да говори за раждането на Христа! Той не изпускаше такива случаи.

Заговори за звездата на Витлеем и за тримата влъхви, за яслите и за божия син, за псалмите и ангелите. Въглените в мангала мъждукаха. От време на време пукаха кестените. Котката, която намери хубава възглавница на коленете ми, унасящо мъркаше. Сестричката ми като омагьосана се взираше в устата на баща ми. По лицето на майка ми се разливаше светлина, а баба ми, която знаеше всички тайни на живота, внимателно белеше опечените кестени, поставяше ги в чинийката пред нас и от време на време ставаше и донасяше още някоя дреха, за да ни наметне.

Всичко беше така топло, така свое, че ме грабна едно неудържимо желание да падна на колене и да поискам прошка от всички — за всичко, което бях правил, за моите чудноватости, за моята непослушност, за това, че винаги намирам повод да не ходя на църква, че бях излъгал на Великден, че даже оня ден срещу Коледа ядох блажно. „Още утре ще отида да се изповядам — клетвено повтарях на себе си. — Ще стана друг човек — добър, послушен, християнин...“

Баща ми завърши проповедта си, а аз още не успях да се изтръгна от сладостното опиянение. Тогава неочаквано татко се обърна към мене и иронично ме попита:

— Какво ще каже революционерът? Всичко това са глупости, а?

В миг всичко се разсея. Нямаше ги вече нито ангелското песнопение, нито тримата влъхви, нито божия син, нито яслите. Повдигнах се и с твърд глас, който учуди дори и мен самия, отвърнах:

— Аз мисля, че премного траят тези приказки за влъхви и ангели!

Никога няма да забравя израза върху лицето на баща ми. То стана бяло като платно. Той скочи от стола си и излезе, като мърмореше:

— Прости, господи, запази ме на такъв ден от прях!

Друпите или не разбраха какво стана, или обзети от сладката атмосфера на проповедта, не помръдваха. Както гледаха преди малко към баща ми, така гледаха

сега към мен. Техните лица бяха така мили, че се окуражих.

— Не съм безбожник — протестирах аз, — но нека този месия изгони англичаните от Кипър! — повиших гласа си. — Нали такъв месия искаме и ние, мамо?

Разбрах, че бях започнал с нервен глас. Обърнах се към баба:

— Ти, бабо, винаги ни говориш за смелия принц, който убива дракона и освобождава принцесата, която сбича. Дракони обаче няма, бабо! Има само лоши хора. Те трябва да се махнат. Това вече стана, да, стана....

И започнах да разказвам за Русия и революцията, за социализма и щастието на хората — неща, които и за мен тогава бяха твърде мъгляви. Говорех и наблюдавах израза по лицата им. Боях се да не кажа нещо, което би разсеяло магията на коледната нощ. Баба ми, която знаеше всички тайни на живота — така поне мислех тогава, — продължаваше да се занимава с кестените в мангала, а сестричката ми, свита на две, опряла лакти върху коленете си, ме гледаше право в очите. Само в погледа на майка ми забелязах, че все повече и повече се изписва питаща тревога.

До мене беше „Майка“ на Горки. Взех книгата и прочетох думите на майката по време на демонстрацията.

Тогава забелязах една сълза да играе в очите на мама.

— Кога си пораснал толкова много? — запита тя и ме погали по главата.

Не успях да отвърна. Вън отекна ударът на новата камбана от съседната църква. Всички се прекръстиха. Прекръстих се и аз набързо. А навън камбаният звън се поде и от другите църкви. Ония, които имаха нови камбани, разпращаха по-високи звуци, други сякаш държаха „исото“. Беше нещо като утро на село с петлите — едни прегракнали, други кресливи, трети звучни и всички заедно образуват такъв странен хор!

Чу се гласът на баща ми от другата стая:

— Пригответе се за църква! Бързо, за да заемем хубави места!

Всички започнаха да се приготвят. Аз се оттеглих

настрана. Не знаех какво да правя. Сърцето ми отново се сви. Влезе баща ми и спря тежки очи върху мен.

— Ще дойдеш и ти на църква! — заповяда той.

— Ще дойде, ще дойде! — отговори мама вместо мен, извади новия костюм от гардероба и ми го подаде. — Ще се помолим за месията, за нашия месия! — прошепна ми тя, като изрече някак по-особено думите „нашия месия“. И ме погледна с такава топла усмивка, че ми възвърна цялата предишна сила.

По-късно в църквата, като гледах едно по едно измъчените лица на хората от квартала, имах впечатление, че прочитам в очите им прости човешки мечти. Нищо небесно нямаше в техните очи. Никакъв екстаз. Никаква витлеемска звезда. Същото прочетох и в очите на баща ми, който от време на време ме поглеждаше, но вече без гняв. Колкото до погледа на майка ми, аз постоянно го чувствавах да се спира върху мен с гордост.

... Да. Винаги се случва така. И софийският сняг, и листата, които капят на кипърската земя през есента, и топлината, и кестените от мангала ми донасят сладки спомени, спомени за стари, мили приказки... И най-хубавото е опоменът за оная нощ срещу Коледа, когато и аз за първи път казах моята приказка край мангала и накарах една сълза да трепне в очите на мама.

ЛЮБОВТА НА ЛАЙКА

Аз съм обикновен човек. Един прост служаш в адвокатска кантора. Не писар, а просто куриер, макар че съм завършил гимназия и съм прехвърлил трийсетте. Работата ми е да кръстосвам между кантората и съдебната палата, да отговарям на телефона, когато адвокатата го няма, да изслушвам болките на клиентите, докато го чакат. Разбира се, и аз можех да стана нещо, но не станах. Когато същият ми работодател, адвокатът, някогашен мой съученик, тръгваше за Лондон да следва, аз поех други пътища. Тръгнах да търся някаква работа. Понякога намирах работа, намирах всъщност много работи (през 3—4 месеца ги сменях), но така се извъртя, че когато съученикът ми се върна, аз бях на улицата. Той ме съжали, упрекна заради мен обществото — още като ученик имаше прогресивни разбирания — и ми обеща, че веднага, щом като открие кантора, ще ме вземе при себе си. Зарадвах се. За известно време дори у мен се разбудиха мечти. Казах си: нищо, кой знай, може там да понауча нещо. Адвокатът ми е приятел, ще ми помогне. Глупости, разбира се. Човекът трябваше със зъби и нокти да си пробива път в живота. За мене ли ще мисли? Отначало помагах и аз, колкото можех, за да се утвърди кантората. Цял ден обикалях по кръчмите и кафенетата, за да докарам клиенти, в неделните дни ходех по селата. На кантората ѝ потръгна, хората сами я търсеха и се принудихме да се преместим в апартамент с чакалня и два телефона. Дойде и втори служаш, и секретарка.

Адвокатът се оказа много общителен човек. Той бързо завързваше приятелство, привличаше хората. Посещаваше най-редовно футболните срещи, поднасяше от свое име награди с името си, издълбано върху тях, ставаше активен деятел на спортните дружества, влезе и в един комитет. Най-голям успех обаче той постигна в политиката. Тук той действително доказа, че е много далновиден. Докато редица други млади интеллигенти —

лекари, адвокати, учители със също такива прогресивни разбирания — от страх се държаха настрана, той се втурна смело на политическата арена.

Но защо ви разказвам всичко това? Не знам, но колкото повече време минава, виждам, че то е свързано със случая с Лайка, за която ще ви разкажа.

Може би ще ви се види много обикновено и изтънкано името „Лайка“ за една кучка. На хиляди кучета се дава вече това име. Но виждате ли, когато аз намерих малкото кученце в оная зимна нощ на уличката край квартирата ми, полузамръзнало и изнемошяло от глад, няхах време да избирам име. Дадох му първото име, което ми дойде на устата, и го прибрах.

Малко е да се каже, че кученцето беше миловидно. То имаше очи, които сякаш молеха. Навярно затова още от първата вечер станахме приятели. Отворих кутия консерва и то не остави нищо от нея. След това постлах под леглото едно старо килимче, погънато на четири, то ми близна ръцете и легна. Тази нощ беше особена. За пръв път чувствавах, че не съм сам.

Виждате ли, животът ми беше твърде нещастен. Роднини не ми бяха останали, а единственият ми брат отдавна беше се изселил. Имах едни чичовци, но нито те ме търсеха, нито аз тях. Познати, естествено, имах, но какво да ви кажа, те ли бяха виновни, характерът ли ми беше крив — приятел с тях не бях. А това ме караше да страдам. Действително много се измъчвах. Идваха моменти, особено през нощта, когато сърцето ми толкова много се свиваше, че чак очите ми сами се наливаха. И аз ги оставях така влажни, преглъщах болката си и пъшках. По едно време кръчмарят, при когото се хранех, се опита да ме сватоса, даже ме заведе да ми покаже и къщата на момата, показа ми и самата нея, но аз му казах, че не може: „Не мога да се оженя за жена, която не познавам“. Не посмях да му кажа, че не мога да се оженя за жена, която не обичам, защото не знаех как ще прозвучи от устата ми една такава приказка. Тази мечта за любов се намираще някъде там, където се намираха и всички други мои мечти — в някакво ъгълче забулена, притисната и загрупана от всичко останало.

Да, малко по-различно беше оная вечер, когато в стаичката си прибрах кученцето. Едно приятно чувство

ме обзе и то се оказа толкова буйно, че скоро Лайка внесе нов тон в живота ми. Тя стана моят неразделен другар. Когато отивах в кантората, тя оставаше в стаичката. Послушна, внимателна, Лайка никога не изцапа, хазайката никога не се оплака от нея. Даже няколко пъти я извеждаше в градината и я хранеше. Хазайката беше стара жена и живееше със своя старик, един полупарализиран пенсионер, като даваше две стаички под наем на бекяри, за да допълва дохода си.

С времето Лайка растеше, извисяваше се — тя беше от породата на вълчите кучета и имаше нужда от разходки. Така купих коланче и в следобедните часове излизахме. Ех, колко много ѝ харесваше да тича напред, да изчезва за малко и след това да ме търси и намира сред навалищата! Тя по никакъв начин не можеше да се загуби. У нея чувството на ориентацията беше много силно развито. Ако вечерно време тя ме изпращаше до някакво кино, където не можеше да влезе, после ме откриваше, където и да отидех. Но имаше и летни кина, където можеше да влезе и да седне до мене. Тогава тя наостряше уши, опъваше кафявата си шия и на мене ми беше приятно да я гая.

Много, много обичах Лайка и когато дойде времето да роди, с дни подреждахме с хазайката мястото ѝ край кокошарника.

С мене Лайка можеше да ходи навсякъде, но не и в кантората. Още от самото начало аз се боях от едно такова посещение. Знаех, че ако тя научи кантората, ще виси там по цял ден. А адвокатът беше станал опак човек. Без повод той крещеше по персонала — при нас имаше вече и трети чиновник — изискваше абсолютна чистота, ред, дисциплина и пр., и пр. На мене, трябва да си кажа, никога не направи никаква пряка забележка, но това аз го обяснявах с факта, че не ме имаше за нищо. В кантората не вършех специална работа, както правеха другите. Бях само на общи, груби услуги и от дълго време не бях чул от устата му нищо друго освен едно сухо „добър ден“, когато пристигаше сутринта, и „благодаря“, когато му поднасях нещо. Бавно-бавно стигнах даже дотам, да чувствавам едно леко свиване на сърцето, когато бях при него. Той беше се изкачил толкова високо, а аз останах толкова ниско. Говореше се още, че щял да бъде в листата на канди-

датите на управляващата партия в предстоящите избори. Отдавна беше забравил прогресивните си възгледи.

И ето че една сутрин Лайка намери отворена дворската врата и ме проследи до кантората. Когато го разбрах, вече беше късно. Поопитах се да я убедя да се върне в къщи. Невъзможно. А аз не можех да я придружа до къщи. Адвокатът всеки момент щеше да дойде.

— Лайка, Лайка — исках да ѝ кажа, — ако не беше бременна, щях да те ритна!

Така тя се настани под масата ми. Не видях как се е изкривило лицето на адвоката, когато той забелязал кучето, защото аз бях в другата стая. Чух обаче произващия му глас:

— Какво, зоологическа градина ли е тук?

— То е на... — обясни му секретарката.

— Да се изрита веднага оттук! — и той влезе в стаята си. Казах на секретарката, че ще липсвам за малко, и отведох Лайка у дома.

Целият този ден отбягвах, колкото може, срещите си с адвоката. Но и той нищо не ми каза.

Следващия ден затворих добре дворската врата, но към девет, в часа на най-разгорещената работа, когато кантората беше пълна с посетители, се появи Лайка. Скарах ѝ се за пръв път сериозно, тя обаче, натежала от бременност, легна да ме ближе. Околните, предимно хора от село, с кошниците си, започнаха да я гаят, да ѝ подават парченца сирене и пушено месо. Това още повече засили ужаса ми, защото адвокатът беше в съседната стая. От друга страна, обаче ме обливаше едно топло чувство на любов към тези прости хора, които въпреки немотията и грижите си отваряха така широко сърцето си за едно куче. Някои започнаха даже да ме молят за кученце, веднага като роди, и аз така раздавах обещания наляво и надясно, че позабравих страха си. Но ето че по едно време се отвори вратата и адвокатът излезе. Замръзнах на мястото си. Той не се спря. Нито се сбогува с хората. Влезе в колата си и тръгна за съда.

— Ако вчера ни се размина, днес няма да успеем! — каза ми един от чиновниците.

— Какво чак толкова? — остро реагирах аз. — Да не сме запалили кантората?

— Ако ме питаш мене, аз също обичам кучета — поизвини се младежът. — Но не чу ли вчера?

Адвокатът се върна от съда цял пламнал от яд. Крещеше и крясъците се чуваха чак до отсрещната бръснарница. Поводът беше съвсем нищожен. Един документ не беше занесен на време в съда. Разбрах, че всичко това бие по мене, защото аз отговарях за куриерските работи, но все пак не ме споменаваше и аз мълчах. И ето че изказа онова, което беше в душата му:

— Но какво може да се чака от човек, който се занимава с кучета!

Следващия ден помолих хазайката да направи всичко възможно Лайка да не излезе. Направо ѝ казах, че има опасност да ме изгонят от работа. И действително старицата се постара и Лайка не дойде... Но това не успокои нервите на адвоката. Може би не само Лайка беше причината на неговото раздражение. Може би причината беше политиката, съдебните процеси, жена му, една разглежена дъщеря на едър търговец, магазините и къщите, които наемаше, може би всичко заедно. Както и да е, аз направих всичко възможно, за да го избавя от присъствието на Лайка в кантората му.

Случи се така, че приближаваха великденските празници. Помня, че беше петък пред Великден. Щяхме да затворим кантората чак до следващия вторник и чакахме с нетърпение секретарката да се върне от банката, за да получим заплатата.

Седях на масата и кроех всевъзможни планове, за да поискам увеличение. Отдавна имах нужда от обувки, самото ми беше започнало да се ръфа на лактите, а свестен панталон имах само един. Гледах наоколо колегите си и ми се виждаха по-добре облечени, по-свежи, по-жизнерадостни. Мислех си как бях станал такъв жалък? Живеех в постоянна мизерия, в потиснатост и страх, а най-страшното — търпях всичко без никакъв протест. Не, в крайна сметка имах пълното право да поприказваме с адвоката и да му обясня. Седем години бях с него и само веднъж ми даде увеличение.

Секретарката се върна, влезе в бюрото му, минаха десет, петнадесет, двадесет минути. Другите ме караха да вляза пръв. Беше отдавна минало един час. Станах, чукнах на вратата и без да чакам отговор, отворих и влязох. Адвокатът дружелюбно ме погледна и аз се окуражих.

— Знаете ли — започнах, но веднага се коригирах, — знаеш ли, исках да ти кажа за заплатата...

Чувствах, че нещо не върви, но стиснах зъби.

— Мисля, че е време да получа някакво увеличение...

Забелязах, че погледът му започна да се замъглява, след това да играе и да се насочва към нещо зад мене.

— Имам, знаеш, нужди...

— Първо изхвърли това краставо куче отук и после ела да говориш за нуждите си! — изведнъж изрече той.

Обърнах се и какво да видя, Лайка, изплезила език, стои и ме гледа.

— Лайка, какво правиш тук? — извиках наистина ядосан. Приближих се и забелязах кървава диря след нея по пътя, откъдето дойде. Точно в този момент в кантората влезе и старицата, тежко въздишайки:

— От сутринта, синко, от сутринта все скимти и те търси. Като човек, като жив човек, ти казвам. Стопи ми се сърцето!...

— Но тя ще роди! — извиках тревожно аз.

— Вън, вън отук! — реवेशе адвокатът. — Вън...

Но аз не му обръщах никакво внимание. Взех Лайка на ръце и я отнесох в една малка стаичка, която служеше за склад. Старицата намери някакъв парцал и го сложи под нея.

— Да се махне веднага отук! — продължаваше да крещи адвокатът.

Аз спокойно галех Лайка, която действително се мъчеше. Казвах ѝ най-мили неща. Над мене стояха колегите. Те не помръднаха, когато адвокатът, размавайки ръце, се приближи. Станах, грабнах го с окървавените си ръце за яката и с учудваща решителност му креснах:

— Чакай, звяр такъв, ще роди и ще се махнем!

Онемя. Почти тичешком той излезе и след миг се чу бумтежът на колата му, която се отдалечаваше.

Скоро поставих в панерче, което секретарката ми даде, пет кафяви като майка си кученца, дадох панерчето на старицата, взех Лайка на ръце и тръгнах.

— Довиждане и приятни празници! — провикнаха се колегите.

— Приятно прекарване! — отвърнах аз.

Бях толкова радостен, чувствах такава лекота в душата си.

... Аз съм обикновен човек. Един прост служащ в адвокатската кантора. Не писар, а просто куриер, макар да съм завършил гимназията и да съм надхвърлил трийсетте. Но знаете ли, това никак не ми пречи да гледам хората направо в очите. Оная стара нерешителност отдавна изчезна...

КАМБАНАТА ЗАПЯ

Вече цяла седмица в селото не се чуваше звънът на камбаната.

— На църква може да ходите — беше казал английският офицер на събралите се селяни пред кафенето на бай Тофис, — но камбаната няма да биете. Цялото село ще държи отговорно!

Отначало селяните не обърнаха голямо внимание на това. Камбаната! Виж ти с какво се залавят англичаните. И тя поне да заслужаваше! Напукана от всички страни, изподраскана от времето. Когато биеше, на човек му се искаше да си запуши ушите, за да не чува какофонията.

Но не съвсем така възприеха тази работа малчуганите от селото. Широкият църковен двор беше царството на техните игри, а клоните на високия бор, на който беше закачена църковната камбана, бяха тяхното любимо свърталище. По време на големите празници децата по цял ден висяха там. Тогава между тях ставаха и караници кой да удари камбаната пръв. И ето че сега заповедта на англичанина прашаше по дяволите всички техни гоненици, игри, лудории. Децата бяха в коледна ваканция. А всяка година на връх Коледа те по цяла нощ прекарваха горе, по клоните на бора, за да бият поред и непрекъснато камбаната. Сега децата можеха само да се навъртат около църквата и най-много да се изкачват до хълмчето над нея и оттам да обстрелват с погледи английския караул, който обикаляше под техния бор.

Още в деня, когато дойдоха англичани, нещо сякаш помрачи и разбърка душите на децата. Тогава те се изкачиха на върха на бора и оттам наблюдаваха как англичаните строят лагера си в крайселската горичка. И инстинктивно в същия този първи ден, когато децата забелязаха към селото им да се приближават английски войници, те започнаха да бият камбаната. Тежкият стенещ звън на старата камбана заливаше малкото

селце и летеше тревожно надолу към другите лозарски села в полите на планината. И това се случваше всеки път, когато идваха англичани в селото. С време, когато селяните чуеха тревожния звън на камбаната, уличките мигновено опустяваха, кепенците се прихлопваха, а кафеджията бай Тофис премяташе мандалото на вратата. Англичаните идваха, минаваха през замрялото селце и си отиваха, изпратени от ръмжащите кучета и от оглушителния шум на старата камбана. Понякога през време на своите разходки из селото те поемаха по пътеката към църквата, разполагаха се на двора под бора и оттам се заканваха на децата, покатерили се по високите му клони. Но децата пет пари не даваха, продължаваха да удрят камбаната, като всички заедно дърпаха въжето. Веднъж в църковния двор дойде английски офицер и разярен изпрати да повикат отец Киприянос.

— Какъв празник е днес? — попита той.

Свещеникът се замисли, след това се обърна недоумяващ към куцията клисар Неофитос, който го гледаше слисано.

— Защо трябва да кънти по цял ден тази дрънкалка? — попита грубо офицерът.

— А какво да бием? Дайте малко от вашите милиони, та да купим нова камбана.

— Аз питам защо бие по цял ден камбаната? — вече изкрещя англичанинът.

— Това е наша работа — отговори спокойно отец Киприянос. — Днес е празникът на всички светии и ще служим литургия. А у нас има много светии — и отец Киприянос се прекръсти три пъти за лъжата, която изтърси пред англичанина. Насъбралите се селяни избухнаха в смях, а малчуганите, крайно любопитни, се вслушваха в разговора долу и с всички сила задърпаха отново въжето на камбаната. Това беше последният ѝ звън, защото същия ден офицерът издаде заповед — камбаната повече да не бие.

Камбаната! И тя поне да заслужаваше... — така помислиха някои селяни, когато английският офицер издаде заповедта. Но ето, едва измина първият ден и очите на селяните все по-често започнаха да се обръщат към високия бор, който от незапомнени времена стърчеше над селото.

— А защо да не бием камбаната?

— Я виж ти, и камбаната ни забраняват да бием!

— Като че ли англичаните ги сърби нещо...

В селото имаше и жени, които никога не липсваха от вечерните и утринните литургии. Сега без камбаната те не можеха да се ориентират.

— Ей, Еленгу, стана ли време?

— Отде да знам. На стари години грешница ще стана.

— Като нямаме мъже на място... — се намесваше друга.

— Аз на моя му казах: или изгонете англичаните от църквата, или облечете женски дрехи...

След литургия, когато в църковния двор се събираха по няколко жени, те правеха кръг около английския караул и му подвикваха:

— Не те ли е срам, бе, ти нямаш нито бог, нито майка!

Английският караул гледаше недоумяващ жените с красивите нанизы, с дългите фустани и само понякога, когато някоя прегърбена бабичка излизаше напред и с тояжката си му се заканваше, се отдръпваше и насочваше пушката си към тълпата. Но тези стълкновения не отиваха по-далеч. Камбаната продължаваше да мълчи и мълчанието ѝ тегнеше като задуха над селото.

Наближаваше Коледа. На Бъдни вечер в кафенето на бай Тофис беше тихо. Обикновената глъчка беше изчезнала. Мълчаливи, мрачни се отправиха към къщите си селяните. Но там бушуваше буря.

— Ей, вие сте решили да нямаме Коледа тая година, а? — викаха жените. — И това ми било мъже.

Така мърмореха те, приведени над огнищата, бъркайки традиционната супа.

Зимните нощи в планинските села на Кипър понякога са бурни, със страшни виелици, с дъжд като из ведро. Но понякога те са тихи и светли. Небето е ясно, с милиони звезди, а студът прониква до кости. Тогава най-малкият шум се чува и най-тихите стъпки отекват. И ето изведнъж в гробовната тишина, която цареше над малкото селце, всичко се раздвижи. Чудесна небесна мелодия, приказна мелодия изведнъж нахлу в селото, промъкна се през счупените прозорчета, през пролуките, изпълни прихлупените къщурки. Скочиха полуза-

дрямалите селяни, изправиха се жените край загасналите огнища и се закръстиха. Чудо! Истинско чудо. Тяхната камбана! Тяхната малка, стара, любима камбана пееше. В миг уличките се изпълниха с народ, всички тичаха към църквата. Но изведнъж оттам сред звъна на камбаната се доловиха пушечни гърмежи. Носеха се викове на деца. Тълпата още по-устремно се отправи към църквата.

В двора видяха английския караул да стреля нагоре в дървото. Няколко яки ръце грабнаха пушката от ръцете му и за миг я строшиха. Други се покатериха по бора, на върха, там, където беше окачена камбаната, намериха три деца. Едното бе сграбчило камбаната в прегръдките си, а с ръката си държеше клепалото. Кръв обагреше камбаната и се стичаше надолу. Зорницата блестеше високо в ясното небе. Лунният сърп, сякаш позлатен, плуваше в ефира. А някъде далече блестеше сребриста ивица — морето. Чудна, приказна чощ!... Такава, за каквато сме свикнали да слушаме от нашите баби, че е нощта, когато небето се отваря и към грешната земя се спускат рой ангели. Но тази коледна нощ в кипърското селце не беше за приказки. Обвиха трупа на малкото момче, понесоха го мъжете надолу. Като планински поток, страшни в гнева си, всички се отправиха към английския лагер. А високо зад тях старата, пропукана, окървавена камбана продължаваше да бие и в звъна ѝ селяните за пръв път не долавяха нито стенания, нито жалък плач. Тя сякаш пееше нова, мощна, звънка песен.

НАЙ-КРАСИВАТА ПРОЛЕТ

Моето приятелство с Михалакис започна, след като завърших гимназия. Бяхме живели в различни квартали, бяхме учили в различни училища. Срегнахме се по времето, когато и двамата правехме първите си самостоятелни стъпки в живота.

Още от първия ден бях във възторг от Михалакис. Той бе много жизнен младеж, с великолепно чувство за хумор.

В следобедните часове обикновено слизахме на пристана. Тук идваха и други младежи, а когато малко по-късно пристигаха на друнички девойките, сърцата на всички ни трепваха. Всеки се стремеше да привлече вниманието им. И тук Михалакис се проявяваше най-много. Той измисляше най-невероятни шеги, които караха девойките да се заливат от смях.

За да се държи тъй свободно с момичетата, му помагаше и фактът, че имаше сестра с две години по-малка от него. И макар че Василики — така се казваше тя — не беше разговорлива, още при първата среща ми направи силно впечатление. Но след като умувах почти цяла нощ, реших, че тя ме гледа, както гледа всички останали, и не проявява абсолютно никакво предпочитание към мене, затова ще е по-добре и аз да я считам за обикновена приятелка. Заболя ме, разбира се, от взетото решение, но след няколко дена ми мина.

Следобед Михалакис се отбиваше често у дома. Той служеше в една търговска кантора близо до нас. Аз пък работех на другия край на общината, което ми отнемаше половин час път с колело. През това време Михалакис занимаваше с всевъзможни истерийки майка ми и баба ми.

— Голям дърдорко е твоят приятел! — казваше баща ми.

Той не обичаше много приказки. Беше съвсем дребен чиновник и прекарваше свободното си време в къщи, легнал с дебели църковни книги до себе си. Басо-

вият му глас караше стените да треперят. Аз и брат ми, който беше по-голям от мене, скритом се смеехме, но никога не се решавахме да вдигаме шум, когато баща ми пееше псалмите си.

Мълчание цареше и на масата. За щастие баща ми свършваше обяда с две-три хапки и се прибираще в стаята си.

Разбира се, с течение на времето тези обичаи на нашия дом загубиха своята сила. Брат ми се пресели в друг град, а аз, завършил вече училището, можех да не седна на масата с родителите си, а да изляза с приятели.

Чувствах, че баща ми страда от разпадането на семейството. Той обаче беше от ония хора, които от гордост или скромност никога не се издават. Майка ми, която изразяваше мнението на баща ми, казваше, че родители, които нямат дъщеря, остават накрая сами. Тя повтаряше често тази мисъл и Михалакис неведнъж я подкрепяше.

— Така е! Идва момент, когато момчетата си отиват завинаги. Та кой може да твърди, че този юнак — и сочеше мене, — някой хубав ден няма да вземе парахода и да тръгне с мене за Австралия?

Личеше си, че Михалакис се шегува, но видях как се пали тревогата в очите на мама.

Един ден попитах Михалакис:

— Имаш ли роднини в Австралия?

— В Австралия нямам — ми каза той, — но затова пък имам в Америка! Какво, да тръгваме ли?

Вероятно той пак се шегуваше, но аз още на следващия ден започнах да се интересувам от изселването. В нашата работилница работеше един момък, по-млад от мене, за когото знаех, че отдавна се готви да замине за Южна Африка при баща си. Помнех, че той се радваше, сякаш му предстоеше сватба или отиване на паиър.

— Какво ще направя тук? — провикна се той, когато го попитах. — Никакво бъдеще нямам! Ако можеха, всички биха заминали.

Не знаех какво да му отговоря. Някак си и аз почнах да прозирам колко ограничен, скучен и неинтересен е нашият живот.

Работата, домът, пристанът, понякога киното — ни-

що повече нямаше в нашето градче. И постоянно едни и същи хора, едни и същи приказки, едни и същи лудо-рии открай време. Преди да почне денят, знаех как ще свърши. Преди да идем на разходка край пристана, знаех какви глупости ще издрънкаме, за да се докараме пред момичетата.

Противни ми станаха вече тези следобедни разходки!

— Чуй — казах веднъж на Михалакис, — не мислиш ли, че губим напразно времето си?

— Какво искаш да правим? — обади се той. — Я остави философията!

Но след няколко дена сам дойде и ми съобщи, че окончателно е решил да се изсели.

— Не мога повече да търпя мръсотията!

И започна да ми описва мъките си в кантората.

— Толкова време търпях — обясни ми той, — защото се надявах, че господарят ще оцени работата ми и ще ми увеличи заплатата.

Зарадвах се, защото заедно с Михалакис действително можех да замина и аз.

Същата вечер останахме до късно, крояхме планове за бъдещето. Взехме колелата си и отидохме в горичката, която слизаше чак до морето. Легнахме на пясъка и заслушани в лекото шумолене на вълните, си представяхме бъдещето такова, каквото ни се искаше.

Оказа се, че Михалакис и в Америка няма близки, но още на другия ден щял да помоли една своя леля да пише на мъжовия си брат в Лондон да ни изпрати гаранция. Щяхме да минем през Атина, Неапол, Генуа, Марсилия, Париж и навсякъде какви гуляи щяха да падат!... А в Лондон момичетата прегръщали мъжете наред улицата...

— Не е, както тука — ей такива очи ще опулиш!

На въпроса за жените се задържахме доста дълго. За първи път говорех така откровено с Михалакис. До тогава се пазех заради сестра му. Често пъти в неделните дни ми се искаше да се отбия у тях. Знаех, че там се събират много девойки и ще бъде хубаво да се намирам сред такава моминска компания. Но се стеснявах да кажа на Михалакис, пък и той никога не се сещаше да ме покани. Само веднъж, в една неделна сутрин, се осмелих да го потърся, но изгорях от срам.

Цяла тълпа ученички, облечени в сините си манти, бяха се натрупали по прозорците и верандата и вперили очи в мене, ту си шушукаха, ту избухваха в смях. А долу, пред вратата, аз се чудех какво да правя, къде да се дяна, накъде да погледна. Само Василики дойде и мило, със свойствената ѝ сериозност, ме покани да вляза, защото Михалакис ей сега щял да се върне. Поведението на Василики събуди веднага у мене старите чувства. Но после нито веднъж погледът ѝ не се спря на мене. Настаних се на стол в хола и се заех да прелиствам едно списание.

Наоколо ми девойките се кикотеха, смееха се, викаха. Замълчавах за миг и отново започвах, като от време на време се чуваше нечий глас:

— Ей, мълчете, човекът ще си помисли, че е в лудница!

А аз още по-упорито се взирах в списанието и чувствавах как ушите ми пламтят. Най-после прозвуча веселият глас на Михалакис и преди още да се съвзема, той ме задържа за ръка:

— Ела, хайде да излизаме, че човек може да полудее тук!

Не помня как се намерих вън.

— Боже мой! — извиках аз. — Наистина нямаше да изтрая!

— Нали затова не се свъртвам в къщи!

Естествено през нощта не можах да заспя. Колкото повече си представях сутрешната близост с момичетата, толкова повече усещах как тръпне тялото ми. И завидях на Михалакис, че има възможността да говори с тях, когато и колкото си иска.

Ето защо оная вечер край горичката до морето, когато крояхме планове за нашето „бягство“ и от дума на дума заприказвахме за момичетата, аз почувствах особена радост. Тогава открих душата си пред Михалакис и му казах колко много страдам, че у нас младежът не може да се среща свободно с избраната девойка, да ѝ открие сърцето си. Колко ли по-хубави ще са мечтите, като ги споделяме с девойка, колко ли по-хубаво е морето, когато има девойка до тебе!

— Съгласен съм — прекъсна ме той. — Ако сега вместо тебе до мене лежеше някое момиче, морето щеше да бъде хиляди пъти по-хубаво!

Изрече го така иронично, че аз веднага се досетих какво иска да каже. Надигнах се, порових в пясъка, намерих едно камъче, хвърлих го и дочаках да чуя плясъка във водата. Надигна се и той.

— Ти още си дете! Много неща ти виждаш така, както ги виждат децата!

— Защо? — протестирах аз.

— Защо? Защото! Жените, мили мой, само леглото ги задоволява!

— Откъде знаеш?

— Я го виж, мене пита откъде го знам! — И се наведе към мене. — Знаеш ли, че аз въртя жените на пръстите си? Колкото и когато поискам, мога да имам. От омъжени до бебчетата, които видя у дома.

Сякаш нещо ме удари по лицето. А той продължи:
— Жалко че няма къде да ги заведеш! Боят се! А в Лондон парковете са пълни...

Тръгнахме си мълчаливо. По пътя не разменихме нито една дума.

Проблемът беше сега как да кажа в къщи. Не бях свикнал да разговарям с баща си. Каквото исках да кажа, казвах го първо на мама и тя намираще начин да му предаде.

Реших да им кажа, че искам да следвам, но тъй като нямат средства да ме изпратят в университет, ще замина за Лондон да работя и да уча. Знаех, че това е най-обикновеното оправдание на повечето изселници, които веднага го забравяха, щом отидат в чужбина.

Една вечер, преди още да стана от масата, направих първия опит.

— Ликургос, един мой познат — заявих аз, — ще отиде да следва. Ще работи и ще учи във вечерните курсове.

Мама не обърна внимание на думите ми. Татко обаче добре ги разбра и като се надигна след малко от масата, каза:

— Ликургос може да прави, каквото си ще! Той няма баща! — и излезе.

Още в началото ви казах, че баща ми беше странен човек. Всъщност той бе добър, но от тия хора, които винаги се стремят да бъдат онова, което не са. С течение на времето това им става навик и те до края на живота си се преструват.

Същата вечер предадох на Михалакис разговора си с татко. Той ми отговори, че сам ще му приказва, когато му дойде времето.

— Чисто и просто ще му кажа: „Какво си дал на сина си, за да имаш право сега да му заповядаш?“

— Не бива така! — реагирах аз.

— Поне ти не ги защитавай. Те са ни създали да си направят кефа и са ни захвърлили в живота без нищичко.

— Не си прав! — повторих. — Ти добре знаеш как се измъчиха и твоят, и моят баща, докато завършим гимназия... Колкото до късогледството им — това е друга работа!

— Аз не признавам такива неща! Аз свалям шапка на такива като г-н Димитрос. Има двама сина и двамата са с кола.

— Ти на господаря си ли завиждаш?

— Да върви по дяволите, но истината си е истина!

Една вечер се прибрах по-рано и преди още вечерята да беше сложена, отбих се в стаята на баща ми. Заварих го в обичайното му положение да прелиства една църковна книга.

— Нова ли е? — попитах го.

— Просто я подвързах — отвърна той.

— Ликургос заминава... — подхвърлих аз.

— Какво, да не би да искаш да заминеш и ти?

Думите си той изрече, без да вдига глава. После се обърна рязко и ме погледна в очите.

— Не — изсъсках аз, — само че сериозно си мисля за учението...

— Какво, ще се справиш ли с учение и с работа?

Гласът му се промени, стана сякаш по-мек. Окуражих се.

— Много хора работят и учат едновременно. Мога да ти изброя не малко имена!

— А работа?

— Един роднина на Михалакис има ресторант в Лондон.

— Аз на твоя Михалакис не вярвам, проучи добре и пак ще поговорим!

Не помня как изхвърках навън, как се затичах по улиците, за да намеря Михалакис. Когато се разделихме,

той бе казал, че ще отиде на кино. Влезнах в киното, тръгнах в тъмното да го търся, сетне чаках антракта, но той не беше там. Изтичах до второто кино. Сега накарах управителя да го извика по високоговорителя уж за спешна работа. И там го нямаше. Обиколих заведенията край морето. Искях на всяка цена да го намеря и да му съобща радостната вест. Струваше ми се, че всички пречки са паднали. Животът се промени в един миг — стана много по-лек и радостен, а хората много по-добри и мили.

Накрая реших да отида у дома му. Нямаше го и там. Майка му не знаеше нищо. На тръгване чух гласа на Василики:

— Не знаете ли къде е Михалакис?

Тя винаги ми говореше в множествено число. Сега в гласа ѝ се долавяше лек укор.

— Ние се разделихме — оправдах се аз. — Щеше да ходи на кино!

— А снощи къде сте били?

— Снощи бяхме до късно в кафенето!

— А завчера?

Тя за първи път ми говореше така дълго. И въпреки че нейните въпроси съвсем не бяха доброжелателни, аз не се чувствах зле.

— Завчера Михалакис отиде у леля си!

— На мене ли разправяте това?

Тя се приближи още повече до мене и ми прошепна:
— Във всеки случай много дълбоко е хвърлил мрежите си и ще ги скъса.

И си отиде. Не разбрах какво искаше да каже, но след малко, когато срещнах на улицата Михалакис, аз усещах как думите ѝ се блъскаха в главата ми. Въпреки всичко аз се хвърлих върху приятеля си, прегърнах го и му казах, че го търся цяла вечер.

— За това ли тичаш като луд? Голяма работа! — с явно раздражение отговори той, след като ме изслуша.

— Как? — учудих се аз. — Но вече няма никакви пречки?!

— Така мислиш ти! — И ми обясни, че деверът на леля му още не бил отговорил, а без покана нищо не може да се направи.

Забелязах, че тонът му беше малко студен, някак си фалшив. Заболя ме. Моят характер беше такъв, че аз

откривах широко сърцето си на приятелите, изказвах всичките си болки пред тях, споделях с тях всичките си колебания.

— Къде беше, Михалакис? — запитах го аз направо.

— Как къде, у леля!

— А завчера?

— Завчера бях на кино!

— Ти ми каза, че си бил у леля си.

— Какво? Ти следовател ли си станал? — разсърди се той.

— Не, просто питам! Нали сме приятели?

Той не ми отговори. Тръгнах си.

— Във всеки случай утре ще накарам леля да пише още веднъж. . . Може да изпратим и телеграма . . .

Поех по крайбрежната улица. Нощта беше звездна. Хубава, светла нощ от ония, на които се радваш просто само като ги гледаш. През такива вечери обикновено ние се разхождахме безцелно по пустите пътища извън града, където нито къща, нито дърво можеше да скрие хоризонта и имахме впечатление, че до нас, около нас вървят още много хора. Толкова силно е чувството за живот, което пораждат милиардите едри звезди, виснали на небето и готови сякаш всеки миг да паднат в дланта ти.

Но ето че тази вечер аз се чувствах самотен. Много самотен. Цялата ми предишна радост угасна и на нейното място се появи едно неспокойствие, един необясним страх. Аз се боях. Сякаш бях тръгнал занякъде и по пътя се оказах сам, съвсем сам. Мисълта, че ще замина ме караше сега да се плаша.

Може би за пръв път в душата ми бушуваха подобни мисли. За пръв път виждах, че сам трябва да уредя живота си и тази мисъл ме хвърляше в ужас.

Всичките ми години бяха минали без сътресения, спокойно, без никакви облаци. Много плаках само при смъртта на леля. Силно я обичах и в онова страшно утро в леглото, завит презглава, молих с часове господ да я възкреси или да вземе и мене с нея. Но след няколко дни забравих всичко. Бях твърде малък тогава, за да побере сърцето ми големи болки.

И още един път също плаках много. Баща ми беше ме обидил пред всички за нещо, което не бях направил: други пушеха, той видя дима и ми удари една плесница. Макар да бях вече гимназист, аз се прибрах разплакан.

Заклучих се в мазето и реших, че няма по-нещастен човек на земята от мене.

Но ето че сега с първата направена встрани стъпка почувствувах, че земята се клатушка под краката ми. Мислех си колко съм самотен.

Какво не бих дал, за да имам един човек, с когото да споделям всичко, всичко, без изключение. Моето предчувствие ми подсказваше, че по някакви непонятни причини Михалакис се отдалечава от мене.

*

През онези дни една голяма епидемия заливаше острова. Вестниците пишеха всекидневно за нови и нови жертви. Нейните симптоми бяха: силно отпадане, болният загубваше апетит, лягаше на легло, затваряше очи и изпаднаше в унес. Температурата се покачваше и надхвърляше при всички случаи 40 градуса.

Отначало болестта се разрази в столицата, а след това плъзна навсякъде. Вестниците пишеха, че епидемията е пренесена от английските войници, които наскоро бяха прехвърлени от Ориента в Кипър. Хората започнаха да негодуват. В кафенетата и в дюкянните не се говореше за нищо друго.

Негодованиято взе заплашителни размери, когато се разнесе вестта за първия смъртен случай. . . . Затвори-ха училищата. Цели опашки се проточиха пред клиниките за ваксина. Стигна се дотам, че ваксината се продаваше на черна борса.

В къщи татко наложи строг режим. Никой да не идва, никъде да не ходим, да се мием по два пъти дневно, и най-важното да прекадяваме с тамян къщата три пъти на ден.

В тази суматоха загубих Михалакис. Не го и потърсих. И ето един ден научих, че се е разболяла Василики. Когато мама го съобщи на масата, аз замръзнах с вилицата в устата. Дълго не смеех да вдигна глава от чинията.

Какво беше за мене Василики? До преди пет минути дори не мислех за нея. Беше минало доста време, откакто реших да заглуша чувството си. Но сега само една дума ме накара да проумея, че Василики е нещо скъпо за мене.

На другия ден взех една книга, която отдавна бях

обещал да дам на Михалакис, и отидох у тях. Както и очаквах, него го нямаше. Майка му започна да ми разказва с голяма болка за болестта на Василики. Седнах, тя ми донесе сладко и аз с цялото си красноречие започнах да я убеждавам, че болестта не е чак толкова страшна. Измислих дори един познат на семейството ни, който прекарал болестта на крак. Стигнах дори дотам да съчиня цяла рецепта. Учудвах се сам на смелостта си, но бях сигурен, че мога да говоря с часове, само да се задържа по-дълго близо до Василики.

По едно време се чу нейният глас. Питаше кой е на гости. Станах и се отправих към нейната стая. Казах на майка ѝ, че навярно книгата би харесала много на Василики.

Може би Василики беше бледа от болестта, много бледа дори, може би беше несресана, недокарана, но в този миг бях готов да се закълна, че няма на света похубава от нея. Косата ѝ, мека и дълга, падаше върху раменете ѝ, къдреше се на гърдите ѝ, които се очертаваха под млечнобялата нощница.

Не посмях да взема ръката ѝ. Но Василики ми се усмихна и каза да седна до нея. Започнах да говоря за книгата, за да скрия вълнението си. Говорех и гледах върха на обувките си. После вдигнах глава и изведнъж млъкнах. Нейните небесносини очи бяха впити в мене. Забелязах, че и тя леко се изчерви.

— Много ли обичаш да четеш? — попита ме тя.

— Много! — отвърнах аз и обещах пред себе си от този ден книгите да станат най-добрите ми приятели.

— Кои книги си чел?

Изредих няколко, но от израза на лицето ѝ разбрах, че не ѝ направиха особено впечатление. Бяха все криминални романи. Тогава се сетих за една съвсем нова книга. Бях я видял на витрината на една книжарница. Заглавието ѝ беше „Поезията и светът“. Когато я споменах, очите ѝ пламнаха.

— Ще я донеса, веднага ще я донеса! — извиках аз.

— Не сега, утре, в друг ден, като стигна — помоли тя.

Но кой да чуе! Аз исках всичко, цялото щастие, което можеше да ми се даде, да го получа още в този миг.

Изокочих навън, затичах като луд по улиците. Боях се да не би книгата да се е изчерпала. Беше събота. То-

ку-що бях получил заплата. Взех книгата и хукнах обратно. Целият свят ми се струваше тъй красив, че просто ми се искаше да разцелувам хората, които срещах по пътя.

Василики много се зарадва.

— Но книгата е съвсем нова! Тя още не е разрязана.

— Едва вчера я купих! — отвърнах аз смутен.

— Как тогава да я взема?

— Тя е твоя . . . — прошепнах.

И изведнъж настъпи този момент, когато хората мълчат. Този неповторим момент, който не трае повече от един миг.

После заговорихме за друго. Попита ме как върви „любовта“ на Михалакис с дъщерята на неговия шеф. Учуди се, че нищо не знам.

— Аз го предупреждавах, че нищо няма да излезе! Но и сама се излъгах. Него не го интересувала любовта . . . Той е един . . . Прилича на чичо си — скитник, авантюрист. . .

Василики се разприказва. Виждах как от време на време очите ѝ потъмняваха. Майка ѝ се въртеше наоколо и все молеше:

— Василики, хайде миличка, хапни нещо! — Но тя даже не ѝ обръщаше внимание.

— Защо не ядеш, Василики? — попитах аз с една топлота, която ме учуди.

— Никакъв апетит нямам! Струва ми се, че ако хапна, ще ми стане лошо.

— Добре, ама нищо, нищичко ли не ти се яде?

И започнах да изреждам разни ястия, деликатеси, плодове. Беше в началото на март, островът беше пълен с портокали, мандарини, грейпфрути, но аз в своя ентузиазъм си опомних и ягодите.

— Ягоди, къде могат да се намерят ягоди по това време?

— Има, има — отговорих аз, — като се потърсят, ще се намерят!

— Невъзможно!

— Аз пък ти казвам, че ще се намерят!

— Не се шегувай! През март ягоди?

— Каж ми, обичаш ли ги?

— Полудявам за тях!

— Тогава утре ще имаш ягоди!

Исправих се и се огледах наоколо като победител.

Следващият ден беше неделя. И то такава слънчева, такава светла неделя. От ония бляскави дни, в които ни море, ни небе, ни късче земя под дърветата не остава: незалети от светлина. През такива дни цялото градче излизаше на ливадите. Децата търсеха шикалки, девойките събираха лалета и теменуги, майките пълнеха кошниците си с лапад и коприва, а бащите се изтягаха да дочетат вестника си. Чучулиги правят лушинги във въздуха и слизат толкова ниско, сякаш искат да играят с тебе. А лястовичките, които току-що са пристигнали от насрещните африкански брегове, се радват лудешки на познатите места.

Няма по-красиви от тези първи пролетни дни на острова!

Качих се и аз на колелото и тръгнах, за да стигна колкото се може по-далеч, да ида в съвсем пустите места, там, където с пълни гърди мога да викам:

— Василики, Василики-и-и-и!

Исках да разпитам колкото се може повече маргаритки дали и колко ме обича тя и при всеки отговор да скачам като луд и да се търкалям в гъстата мокра трева. Исках да се катеря по дебелия клон на дърветата и оттам да се любувам на корабите, които плаваха далече в открито море. . . Не, те вече не ме теглеха към далечните страни. Просто исках да се нарадвам на красотите на острова, които едва сега истински се разкриваха пред очите ми.

После исках да изтичам до самия бряг, да се съблека набързо и да се хвърля в хладната вода, да плувам до сетни сили. А след това да легна по гръб, да затворя очи и да кажа:

— Любима, обичта ми е нежна като вълната, светла като слънцето и безкрайна като морето! Тази пролет, мила, е най-красивата пролет в живота ми!

Така ще ѝ говоря много дълго.

Колкото до ягодите, щом като още не им е време, ще ѝ набера най-хубавите диви цветя. А като оздравее, заедно ще тръгнем по ливадите за ягоди. . .

Унесен в мечти, останах навън до късно вечерта, докато огладнях и поех по обратния път. Пътеката минаваше покрай ниски тухлени къщички, които пълнеха край-

ните квартали на градчето ни. Край една такава къщурка видях навалица и чух ридание.

Спрях и запитах какво има.

— Черната, синко, черната — каза една старица, — удари черната, която ни донесоха проклетите, за да ни уморят. А тя беше като бистра водица, гълъбчето, като бистра водица . . .

— На колко години беше тя? — попитах аз и почувствувах, че се задушавам.

— Детенце беше гълъбчето, но от мома по-хубава . . .

Не дочаках докрай отговора, натиснах силно педалите на колелото и се понесох напред. Пътят беше каменист, с локви тук-там, но аз карах, без да гледам. Исках да стигна час по-скоро у Василики. Черно предчувствие клъвна сърцето ми. Мислех, че ако стане нещо с Василики, ще изтребя цялата империя на англичаните.

Не знам как стигнах до Василики. И тук имаше много народ. Само че беше тихо, сякаш застинало. Потърсих майка ѝ. Попитах я с поглед. Тя също ми отговори с поглед. Но той беше черен, пълен с дъждовни облаци.

— Яла ли е нещо? — продумах.

— Как ще яде, щом като не може да си отвори очите! — отвърна тя и се задави в безмълвен плач.

— Но ако има ягоди, сигурно ще яде? — извиках аз.

— Болестта е такава, коварна! — обади се една комшийка. — Лекарството ѝ не е намерено още и затова угасват децата на хората . . .

— Ако има ягоди, сигурно ще яде! — настоях аз и излязох.

Ягодите бяха вече за мен въпрос на живот или смърт. Бях напълно сигурен, че ако намеря ягоди, Василики ще се спаси.

Изтичах направо в най-люксовия хотел-ресторант на града. Келнерът, когото попитах, се засмя. Само при губернатора можеш да намериш — ми каза. Не е изключено да го е казал на шега, но това ми даде нова идея. Да отида до клуба на англичаните. Той се намирал на пристанището. Беше едно голямо триетажно здание, в което се помещаваше магазинът им. Говореха, че в този магазин се намирало всичко. Само че за цивилните не само беше забранено да купуват, но и да притежават такива стоки. Обаче бях чувал, че англичаните правят черна борса.

Пред клуба имаше голямо движение. Спираха коли, влизаха и излизаха войници. Отсреща на тротоара, който се издигаше над морето, имаше един мекичар, с количката си и три четири масички наоколо. Отидох там и седнах. Мекичарят тъкмо палеше газената си лампа. Топли мекици нямаше и трябваше да чакам.

— Имаш ли англичани клиенти? — попитах го аз.

— Ако попадне някой — отговори ми той, като лържеше мекиците. — Тези работи не са за стомасите им!

— А ти имаш ли някой познат англичанин?

Зададох въпроса шепнешком. Оня се направи, че не ме чува. После като обърна мекиците в тигана, се навее над масата:

— Какво, револвер ли?

— Как? Защо? — смутих се аз.

— Е, хайде сега, да не съм вчерашен?

Не знаех какво да му кажа.

— Сериозно те питам — повторих аз молбата. — Познаваш ли някой англичанин?

Той сложи мекиците в чиния, дойде и седна до мене.

— Чуй — започна, — ти още си момче и не знаеш как стават тези работи. Добре че попадна на мене, защото има всякакви хора. Гледаш кипърец уж, а го купили англичаните . . .

Съвсем не разбирах какво ми приказва.

— Идва един, момче като тебе, настоява . . . „Купи ми револвер, казва, всички купуват револвери“ . . . „Откъде, отвърщам аз, да нямам случайно фабрика“ . . . „Не, настоява той, ти можеш. Насреща от англичаните, закъса някой за пари, сигурно ще продаде, каквото му поискаш“ . . . „Така не става тази работа, синче, обяснявам му аз, тази работа иска мисъл, организация, тайност.“ Ами откъде да те разбере той . . . „Искам невеста, сега я искам“ — казва и поговорката . . . Та всички младежи са тръгнали сега револвери да търсят . . .

— Но аз не търся револвер! — едва не извиках аз.

— Какво търсиш тогава, дъвка ли? — повиши рязко глас мекичарят. — Не личи да си мамино синче.

Замълчах. Започнах да духам силно мекиците.

— Ягоди искам! — осмелих се най-сетне да му кажа. — Сестра ми е бременна и ѝ се доядоха . . .

Не смеех да повдигна очи, но почувствувах втренчени поглед на мекичаря. Дойдоха и други, седнаха до

масите, а мекичарят започна да им сервира. Дойдоха и двама англичани. Сигурно ги познаваше, защото взе да ги тупа по гърба и да се смее. След това нещо им прошепна, единият изчезна и след малко се върна с кутия в ръка. Мина още време, докато останах пак сам. Чаках дълго, накрая не изтраях и се изправих, но мекичарят с очи ми заповяда да седна отново.

И ето че дойде след малко.

— Не се шегуваш за ягодите, нали?

— Казах ти — сестра ми . . .

— На, вземи — каза с презрение той и подхвърли на масата една кутия с червена панделка, вързана отгоре. — Това имат. И ми каза цената.

Взех кутията от масата. Бяха захаросани ягоди. Поиска ми се да ги хвърля в морето, но вместо това оставих парите на масата и без дори да благодаря, си тръгнах.

— И друг път като искаш бонбони, изпрати по-малкия си брат — догони ме гласът на мекичаря.

Никога в живота си не бях се чувствувал по-зле. Не знаех кого да обвиня: мекичаря или себе си. Какво наистина исках? Цял ден търсих ягоди, те бяха най-висшата цел в живота ми. А може би те на никого не трябват? Всъщност Василики не ми беше казала, че иска ягоди, и аз бях сигурен вече, че тя нито ли чака, нито мисли за тях. Поставих си за цел ягодите от детски каприз и лекомислие, едно лекомислие, което приличаше на пиянството с тази само разлика, че не бях пил, бях уж с трезвен ум и затова никой не би ми простил постъпката.

Като плесница завърнаха в ушите ми последните думи на мекичаря: „Друг път за бонбони изпращай по-малкия си брат! . . . Всички младежи сега са тръгнали вече револвери да търсят . . .“

Тези думи засегнаха самолюбието ми. Ненадейно ме накараха да видя колко далеч живея от големите събития на острова. И едновременно колко близо до мене са тези събития. Младежите, може би и от нашата махала, които работеха с мен, с които се поздравявам всеки ден, мислят и работят за неща много по-големи и по-важни от моите грижи.

Легнах, но не успях да заспя. И за голямо мое учудване в ума ми беше не Василики, а мекичарят. Напразно се стараех да си представя Василики на смъртно легло. Тя сякаш беше се изместила малко встрани.

С тези разбъркани мисли заспах, за да се събудя на следващия ден с висока температура. Всъщност не се събудих. Бях потънал в нещо като сън, един постоянен сън, който нямаше край.

Помня, че сънувах ягоди, много ягоди, едри, сочни, червени, ягоди в чинии, във вази, в чаши, навсякъде. Исках да пия вода, давах ми чаша, пълна с вода. Но като я вземех, водата се превръщаше в сок от ягоди и аз го изливах, защото ми прилошаваше. Давах ми в чиния храна и аз се навеждах да ям, но лъжицата ми се пълнеше с ягоди.

— Не искам повече, не искам вече, вземайте ги! — виках аз.

Изглежда съм блътнувал така силно, че от време на време чувствах върху челото си кърпа с ледена вода.

Сетне отново се унасях, но картината се менеше. Пред мене се трупаше много народ и всички с револвери. Те стреляха като на панаир по дървени човечета. Поисках и аз револвер. Давах ми и ми казваха: „Ела, ти ще стреляш по англичаните“. Вземах аз револвера, целех се, а те започваха да се смеят. Револверът ми се оказваше захаросана вафла. Захвърлях го, исках друг, но и той излизаше захаросана вафла и смехът им ставаше все по-силен, тъй силен, че ми пръскаше главата. И отново крещях:

— Спрете, спрете, не мога повече! . . .

Не знам колко трая това мъчение с ягодите и захаросаните револвери. Може би три, може би четири, може би пет дена. Във всеки случай знам, че няколко дни животът ми е висял на косъм. През това време у дома идвали един след друг много лекари, за да донесат лекарства, и много попове, за да изгонят злото.

Идвал да ме види и Михалакис. Василики умряла в нощта срещу понеделник и той носел траур. Не съм могъл да го позная в дните на голямата криза. Когато започнах да се съвземам и го видях, нещо се случило в мене. Даже не го попитах. Стиснах само ръцете му с малкото сила, която ми бе останала, и сълзи потекоха от очите ми. Не знам дали беше разбрал нещо, но не ме и интересуваше. Мислех, че ако дойде смъртта в този момент, ще я посрещна без всякаква съпротива, не исках да живея. Никого не исках да видя, с никого не исках да говоря.

Цели дни не приемах никаква храна и когато чувах майка ми да се оплаква на лекаря и го слушах да казва, че опасността вече е минала, че не бива да се безпокои, аз се топах от мъка, че не ще умра като Василики.

Мъката ми се увеличаваше и от мисълта, че през нощта, в която е умряла, макар и за малко, тя беше изместена от сърцето ми, че не успях да ѝ занеса ягоди.

Започнах да си мисля, че имам непостоянен характер. Припомних си подробно последната година. Все вземах решения, все някакъв ентузиазъм ме обхващаше, но скоро, много скоро ме увличаше друго. За пръв път нещо трайно и вечно дойде и остана в мене. Любовта ми към Василики, самата Василики, спомените за Василики.

Това изглежда ме поуспокои, защото започнах да се храня по малко, да се вдигам от леглото, да вземам даже и книга в ръце. Но продължавах да мълча. Затворих се в себе си и когато трябваше да говоря, думите ми бяха сериозни и отмерени.

Михалакис дойде веднъж и ми каза, че окончателно заминава. Щял да уреди заминаването чрез едно изселническо бюро. Не можел да търпи атмосферата — каза ми той, — която се създаде у тях. Само плач и ридания, ще отиде да си потърси и той щастието. Какво, толкова некъдърници спечелват там цели богатства. И той щял да спечели пари, та да се върне обратно и да покаже на някои колко струват.

Нищо не му казах. Видях само каква голяма беше пропастта, която ни разделяше. И се учудих как съм могъл да се сприятеля с такъв човек. Бях сигурен, че Василики беше съвсем друга. Разделихме се като приятели. Само когато ми спомена, че щом пожелае да отиде в Лондон, той ще ми помогне, аз му отговорих, че нямам никакво намерение да се изселвам.

— Как, какво ще правиш тук? — учуди се той. — Какво бъдеще може да имаш?

— Ще правя това, което правят и другите! — отговорих му аз. — Какво, нали трябва да се изгонят англичаните?

Последните думи изрекох с такава увереност, че той се смути.

След няколко дни се изправих на крака. Бях още много слаб и не излизах въвн от къщи. Седях в двора, натрупах около себе си книги и четях. Родителите ми виждаха

тези мои странности, но за щастие нищо не ми казваха. Само майка ми не можа да скрие любопитството си, когато видя как се скарах веднъж на баба си, която поиска да отвори кутията със захаросаните ягоди, за да почерпи гости.

— Какво е това? — разсърди се тя. — Заради една кутия да крещиш на баба си!

— Майко, ти не можеш да разбереш!

— Изобщо много неща не можем да разбираме.

Всъщност в какво бяха виновни те, че така много се промених? И аз сам не познавах себе си!

Още при първото излизане от къщи взех колелото и поех отново към ливадите. Сега ягоди имаше навсякъде. Беше късна пролет и както става по нас, щом настъпи май, вече замирисва на лято.

Напътних една цяла кошница с ягоди. После отидох с нея на гробищата. Не беше трудно да намеря гроба. Градчето ни беше малко и знаех, че на Василики са издигнали голям кръст. Така беше винаги с всички моми.

Намерих гроба, отрупан с много цветя. Големи венци от бели цветя. Оставих кошницата с ягодите, прескочих оградата и започнах да търся в съседните ливади още цветя. Направих голям букет и се върнах обратно. Но букетът не ми харесваше вече и го захвърлих. Оставих ягодите и тръгнах. Не плаках. Нямах вече сълзи.

Гробището се намираще на една височина над града и когато тръгнах с колелото, имах чувството, че някаква странна сила ме тегли надолу към моето малко градче.

СЪДЪРЖАНИЕ

Кумандария	5
Ако всеки баща	12
Изпращането на брат ми	16
Завръщане в родината	20
Моят приятел Танасис	24
Тревогата на Манолена	31
Стъпки в тъмната нощ	35
Две черни, тъжни очи	40
Морски пътища	45
Една сълза в очите на мама	49
Любовта на Лайка	53
Камбаната запя	60
Най-красивата пролет	64

Панос Пеонидис

КУМАНДАРИЯ — СЛЪНЦЕТО НА КИПЪР

Разкази

Редактор Любен Георгиев
Художник Петър Петрунов
Художествен редактор Михаил Руев
Технически редактор Георги Русафов
Коректор Недялка Труфева

Дадена за набор на 30. IX. 1963 година
Излязла от печат на 17. I. 1964 година
Поръчка № 8. Тираж 6500. Формат 1/32 84/108
Печатни коли 5,25. Цена 0,25 лева

«Народна младеж» — издателство на ЦК на ДКМС
Държавен полиграфически комбинат «Димитър Благоев»
София 1964

121

ДРАГИ ЧИТАТЕЛЮ,

Издателството ви моли да изпращате отзиви, бележки и препоръки за тази книга и за прочетените от вас други наши издания както за съдържанието, така и за художественото им оформление. Пишете ни какво ви харесва и какво не одобрявате, какви книги най-много ви интересуват.

В писмата посочвайте адреса и възрастта си. Издаелството също така моли библиотечните и читалищните работници да съобщават периодично какъв интерес проявяват читателите към тази книга и към други наши издания, да събират и ни изпращат читателските отзиви.

Пишете на адрес:
Издаелство на ЦК на ДКМС
"Народна младеж"
ул. "Калоян" 10
София.

— Ще му кажа! Трябва да го запазя! — После хвана под ръка Тодорос и дръпвайки го настрана, продължи: — Тодоре, аз съм виновен. Трябваше отначало да ти кажа за нея. Тя замърси цялата ни махала. Тя е... такава... уличница, мръсница.

— Какво? — извика Тодорос и рязко се дръпна от стареца.

— Не е истина! — намеси се дядо Анастис и хвърли върху дъските болта, който държеше в ръцете си.

— Как не е истина? — изкрещя бай Костис и адамовата му ябълка изхвъркна от тънкия врат. — На мене ли казваш това, та аз със собствените си очи я видях!

— Това е минало и аз се срамувам заради тебе, Кости! — каза дядо Анастис. — Побеляха косите ти, а не се научи да познаваш хората.

— Ти защищаваш една... такава, която ни изложи всички.

Разговорът вземаше застрашителни размери и Тодорос просто не знаеше какво да прави. Гледаше ту единия, ту другия, а двамата старци като пегли стояха един срещу друг и крещяха, колкото им глас държи:

— Когато хората умираха по улиците от глад, тя пируваше със своите любовници!

— Казах ти, това е минало! Сега кажи ми какъв човек е тя!

— Не ме интересува какъв човек е сега тя. Жена, която веднъж влезе в калта, не излиза вече.

— Дрънкаш това, което си чул по кафенетата. Помисли със собствената си глава!

— Аз мисля със собствената си глава!

— Не мислиш!

— Ти не мислиш!

— Изкуфял си!

Разговорът щеше да продължи още дълго време с такъв тон, ако по улицата не беше се задала Атина. Двамата старци седнаха далеч един от друг, а след малко дядо Анастис стана и си тръгна за в къщи.

Този следобед Тодорос не заведе сина си да играе с Алекакис.

— Татко, да играя ли с Алекаки? — попита малкият.

— Ела, ела! — каза баща му и го дръпна за ръката.

— Татко, искам да отидем при Алекаки! — настояваше малкият и започна да плаче.

Тодорос не го чуваше. Буря бушуваше в сърцето му.

— Млъкни! — викна му той.

Малкият, не свикнал на грубост, започна да плаче още по-силно. За да го утеши, Тодорос го взе на ръце и тръгна да се разхожда. Излезе от малката улица и се отправи надолу по широкия път, който водеше към брега. Морето леко се вълнуваше под есенното облачно небе. Нататък брегът беше скалист. Духаше западен вятър със солени и влажен мирис. Малкият се покатери върху раменете на баща си и започна да пляска с ръце и да се смее. Момчето беше навършило вече две годинки. Очите му бяха зелени като очите на майка му, а косите червеникави като косите на баща му.

— Хайде, конче! — викаше то и удряше баща си с крачетата по плещите. Тодорос се развесели и започна да тича по брега. И колкото повече малкият викаше: „Хайде, конче!“ — толкова повече Тодорос тичаше и се смееше. Стигнаха до скалите и той на шега свали детето от раменете си и посегна да го хвърли във водата.

— Ще те хвърля, да те погълне морето! — смееше се той.

Малкият се плашеше и все по-силно стискаше врата на баща си. Отдолу вълните се катереха по скалите и след това безпомощни падаха назад. Тодорос седна и сложи детето до себе си.

— У-у-у! — виеше в лицето му Тодорос, имитирайки воя на морето. Малкият се заливаше в смях.

Когато започна да се свечерява, те поеха обратно към дома си. От лавката на пристанището Тодорос му купи локум. А когато се прибраха в бараката, забеляза, че малкият държи в ръката си едно неизядено парченце от локума.

— Изяж го! — подкани го Тодорос.

— То е за Алекаки! — отвърна сина му.

Тодорос нищо не каза. Нахрани сина си, сложи го да спи и легна до него. В главата му се мяркаха зеленикавите очи на Мелани и черните умни очи на Атина.

На другия ден дядо Анастис не дойде, а бай Костис беше толкова огорчен, че не говореше. Тодорос нямаше никакво настрояние за работа. Беше постоянно разсеян. Следобед очите му бяха постоянно обърнати надолу, към улицата, откъдето трябваше да се зададе Атина. Когато я видя, остави работата си и си отиде. Този ден Атина не пусна Алеаки навън. На другия ден сутринта Тодорос не отиде на работа. Бай Костис се разтревожи. Отиде до бараката, но и там не го намери. Нямаше го и детето. Той обиколи наоколо, но никъде не го откри. Тогава отиде при дядо Анастис, но той не се бе прибрал още от морето, където сутрин ловеше с въдица риба. Бай Костис се разтревожи. Седна пред къщата на дядо Анастис и цял рой мисли минаха през главата му. Дълго стоя така в очакване. По едно време, когато дигна глава, забеляза дядо Анастис да се задава по улицата. Бай Костис се затътри към него.

— Анасти, Тодорос го няма.

Дядо Анастис спря, пое дъх и уморено каза:

— Как го няма!?

— Ето за пръв път днес не дойде на работа.

— Е, ще дойде, отишъл е някъде човекът. Има си и той свои грижи.

— Не е така, не е така, Анасти! Тревожа се от вчерашната история.

Дядо Анастис спря пред къщата си и седна на пейката, която от години стоеше пред портата.

— Седни, седни! — покани той и бай Костис.

— Досега съм седял. Ще отида да го намеря! Много ме гризе съвестта.

— Ако беше с всичкия си, нямаше да говориш пред него такива глупости вчера! — строго го укори дядо Анастис.

— Не бяха глупости! Това беше истината!

— Аз ти казвам, че приличаш на бабите. Като баба Анастасия! И ти по-далече от носа си не можеш да видиш!

— Аз виждам, ти не виждаш! — извика бай Костис, но изведнъж смени тона, защото нямаше никакво намерение да се кара отново с дядо Анастис. Отиде и седна до него.

— Виж какво, Кости — сериозно започна старецът, който беше с десетина години по-възрастен от него. — Атина скъпо е платила за всичко! Знаеш ли какво ми казваше Сотирис? Атина е работила нелегално в организацията срещу германците.

— Това си ми го казал и друг път. А нейните мръсотии?

— Пак мръсотии, пак същите работи говориш! Нима има човек, който да не е правил грешка в живота си? Нима за това ще го обесим? На Атина не ѝ прощавам, разбира се, за това, което е направила, но виждаш ли, тя сега е друга. Иди и попитай, когато искаш, в складовете на пристанището, където работи, и нито една лоша дума няма да чуеш за нея.

— Старите работи как да ги забравим? — настояваше бай Костис.

— Хей, повярвай ми, корава глава имаш! — каза ядосано дядо Анастис и стана.

Бай Костис не отговори.

Късно следобед, когато двамата старци започнаха да философствуват за потайните кътове на човешката душа, отдалече се показа Тодорос със сина си на рамо. Бай Костис скочи и изтича към него.

— Тодоре!

Тодорос не му се обади и отмина.

— Тодоре! — извика отново развълнувано бай Костис.

— Не те е срам, бай Костис! — подхвърли Тодорос. — Стар човек си, а лъжеш! — и бързо се отправи към бараката си.

Дядо Анастис стана тежко, хвана под ръка огорчения бай Костис и го повлече към малката барака.

— Тодоре! — извика той. — Трябва да простиш на старата глава. Годините, виждаш, натежават, а и животът наоколо е тежък. Сотирис винаги казваше: „Старият човек има опит, но му харесва винаги да гледа назад!“ Облечи, каквото имаш, и хайде да вървим да те сватосаме.

Тодорос трепна.

— Какво сватосване?

— Ще видиш! — и старецът намигна с око.

Тодорос се зарадва като дете. Започна да облича сина си, сякаш него щяха да сватосват. Облече му панталонките, които наскоро му беше ушила жената на бай Костис.

— Остави този „Кукуе“ — викна дядо Анестис. — За него има време. Ти виж себе си да наредиш!

Тодорос съблече кожената престилка, която не хвърляше от кръста си, облече едно старо елече, което носеше от село, и изчетка малко панталона си. След това се изми добре, засука мустаци и среса косите си.

— Е, ти си бил хубавец! — засмя се дядо Анестис.

Тримата излязоха на улицата и поеха надолу. Баба Анастасия, която беше седнала пред портата си и предеше, опули очи, като ги видя да тропат на вратата на Атина. Старата умираше от любопитство да узнае целта на това необичайно посещение. Изведнъж стана и хлътна в двора.

— Ела, ела да видиш! Старите водят мечката при Атина! Главата си давам, че ще го оженят. Сигурно мръсницата е направила някаква магия.

— Остави мръсотииите, майко! — отвърна дъщеря ѝ, която както обикновено стоеше на едно столче и плетеше. — Остави хората да правят, каквото намерят за добре.

— Свиня такава! — изрева баба Анастасия и я удари по главата. — Седи, седи тука, докато мухлясаш!

Разгневена, тя изтича навън. Но къде да отиде? Реши да се отбие при жената на бай Андонис. Отдалеч завика:

— Андонице, ей, Андонице!

Един прозорец се отвори и от него се подаде главата на бай Андонис.

— Кой вика?

— Аз, Анастасия, съседката ви! Кажете на Андоница да излезе, имам нещо да ѝ кажа!

След малко излезе Андоница — ниска, тантуреста жена.

— Знаеш ли какво? — започна направо баба Анастасия. — Ще оженят Атина.

Вместо отговор Андоница извика:

— Андони, ела малко!

Тя никога не предприемаше нещо, без да го сподели с мъжа си. Бай Андонис изтича навън:

— Ще оженят Атина!

След това се обърна към баба Анастасия и я попита:

— За кого?

— За мечката! — каза бабата и се засмя с беззъбата си уста. — Онзи, дето работи файтона на бай Костис. Търкулнало се гърнето, намерило си похлупака.

— Човекът е работлив! — каза замислено Андонис.

— Тази уличница го подмами! — добави Андоница.

— В морето трябваше да я хвърлим отдавна! — злобно изсъска баба Анастасия.

— Очите ви е извадила! — предпазливо каза бай Андонис. — Направихте я от дявола по-черна!

— Как? — развълнувано каза спокойната на глед Андоница. — Защищаваш една уличница! Една...

— Не я защищavam, аз...

— Как не я защищаваш?

— Всичките мъже е замаяла тази грешница! — каза баба Анастасия и остави двамата съпрузи да се карат.

Запретна полите си и изтича до прозореца на Атина, погледна вътре. Насреща беше седнал Тодорос, а от двете му страни двамата старци. Атина стоеше със скръстени ръце, децата играеха на пода. Никой не говореше. Пред самата врата Тодорос беше дръпнал двамата старци и им каза: „Ами ако тя не иска?“ Това беше уплашило дядо Анестис и бай Костис. Те седнаха, дълго кашляха и говореха за най-различни неща. Тодорос стоеше като подсъдим с ръце склучени върху коленете, сякаш чакаше да му бъде прочетена присъдата. Атина на свой ред се учуди от това посещение. В къщи, откакто мъжът ѝ почина, никой не беше стъпил. Внезапното посещение ѝ беше неприятно. Тя не беше наивна и разбираше добре, че бащата на малкото дете, което играеше така хубаво с нейния Алекакис, я харесва. Това я правеше особено предпазлива.

Най-добре се чувствуваха тази вечер двете деца. Синът на Тодорос беше приготвил хубави купчета, а Алекакис беше построил в ъгъла на стаята къща с врати и прозорци. Мелани искаше да си построи също такава къ-

щичка — дръпваше кубчетата на Алекакис и събаряше фигурките му. Атина стоеше над тях и от време на време казваше на сина си: „Алекаки, не бъди егоист, дай и на Мелани да играе“.

Колкото времето минаваше, толкова повече Атина започваше да се ядосва. Тя не знаеше какво да прави.

И ето че малките започнаха да се карат заради къщичката. Дядо Анастис дръпна столчето си до тях и каза:

— Защо не си построите обща къщичка?

— Той иска да направи за себе си отделно! — отвърна Алекакис.

— А ти какъв „Кукуес“ си, бе! — обърна се той тогава към сина на Тодорос. — Не искаш ли да живееш с Алекаки в една къща?

— Искам! — отвърна малкият.

— Е, добре! — каза дядо Анастис и стана. Взе Атина под ръка, заведе я до Тодорос и каза:

— Щом като малките искат, трябва и вие да скло-ните...

Ако имаше къде да потъне, Тодорос сигурно би го направил. Атина му подаде ръката.

— Щом като го искат, нека стане! Ние в края на краищата за тях живеем вече!

И веднага след това тя скри лицето си с ръце, за да не видят сълзите ѝ.

Същата вечер у Атина имаше гуляй. Бай Костис отиде за рецина¹. Когато съобщи на жена си новината, тя се развика, но той я сплаши и старичката замълча. След като пийнаха по няколко чаши, бай Костис стана, поиска всички да замълчат, обърна се към Тодорос и с молец, дълбоко затрогващ глас попита:

— Тодоре, обичаш ли ме?

— Като свой баща! — отговори Тодорос, прегърна го и го целуна.

— Не ме обичаш, Тодоре!

— Как?

¹ Рецина — вид гръцко вино.

— Не ме обичаш, Тодоре! Защото, ако ме обичаше, нямаше да направиш сватбата си с чужд файтон.

Тодорос се изправи, огледа наоколо и тържествено заяви:

— Сватбата си с твоя файтон ще направя! До неделя файтонът ще бъде готов!

— Браво! Тъй те искам! — извика бай Костис, целуна годениците по челата и изхвъркна навън.

На улицата едва не се сблъска с баба Анастасия, която още надничаше в прозореца.

— В неделя ще те разходя с файтона, стара клюкарке! — извика бай Костис.

— Аз с такива не се разхождам! — заяви тя и треперейки от яд и злоба, се прибра в къщи.

Бай Костис не я чу и не ѝ обърна внимание.

Този ден беше сряда. Следващите дни бяха дни на напрегната работа. Всички се мобилизираха. На втория ден следобед пристигна и бай Андонис.

— Дайте и на мене някаква работа! — предложи той.

— Гробищата, къде си ги оставил? — го попита бай Костис.

— Заряхах ги! Омръзна ми да закопавам хора. Ще си намеря някаква друга работа. Искан ми се да бъда нещо като зидар, дърводелец...

Андоница, която по сърце не беше лоша жена, взе да пере и глади постелките за седлата на файтона. Малчуганите докараха хубава трева за Маврос, който до неделя трябваше да се подмлади. Само баба Анастасия стоеше отдалеч и се топеше от злоба.

— Таратайка! Всичко е ръждясало, а старецът си въобразява, че ще стане от нея файтон! — мърмореше тя.

И ядосана се обръщаше към дъщеря си:

— Ела да видиш как живеят хората! Една никаквица ще се ожени с файтон, а ти, ти ще мухлясаш тука!

Спокойствието на Катерина дразнеше бабата. Тя често се хвърляше върху нея и я удряше по главата. Тогава дъщерята пискаше и се вдигаше страшна олелия. Такава врява се дигна и в петък вечерта. Около файтона се бяха насъбрали много хора и от съседните улици. Там бяха и

двете внучета на баба Анастасия, която от цял час вече ги викаше да се приберат. По едно време тя не изтърпя и без никаква причина се нахвърли върху дъщеря си и започна да я бие.

— Негодниче такава! Ти си виновна! Всички ме мразят! Заради теб съм загубила живота си. Да храня теб и твоите копелета!

Псувните на баба Анастасия и виковете на Катерина до късно ехтяха в нощта. На другия ден рано сутринта Катерина излезе и се върна чак следобед.

— Къде беше ма, уличнице, цял ден? — я попита Анастасия.

— Слушай добре! — отговори Катерина и я гласна силно по рамото. — Аз не съм уличница. От днес нататък няма нужда да ме храниш! Аз работя вече, разбираш ли?

Тази вечер баба Анастасия не каза нито дума.

На другия ден тя стана рано и излезе на улицата. Денят обещавахе да бъде хубав. Морето отсреща беше спокойно, а в дъното хоризонтът червенееше. Погледът на баба Анастасия бе привлечен от файтона на бай Костис, който, боядисан, постлан с бели възглавници, блестеше като млада булка. Бай Костис беше извел Маврос от конюшната и го четкаше. Той си подсвиркваше и не обърна внимание на баба Анастасия. Слънцето се издигаше над морето и денят ставаше все по-бляскав. Зададе се и дядо Анастис. Подмладен, той бързаше по улицата и викаше на всяка къща:

— Хайде, Антоний, ще ни завари денят!

— Хайде, младоженци!

— Катерина, облечи децата.

Само на баба Анастасия не обърна никакво внимание.

Облечени в най-хубавите си дрехи, сватбарите минаваха покрай нея и не я поздравяваха. Ужасна мъка залегна в сърцето ѝ. Очите ѝ се напълниха със сълзи. Ето и дъщеря ѝ с внучетата минаха и не ѝ казаха нито дума.

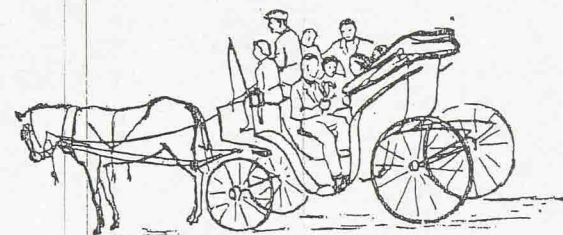
Бай Костис важно седна на капрата, а до него се настаниха всички малчугани. Баба Костица пристигна тежко-тежко като някаква кралица. Коленичи пред файтона и го целуна. Дойдоха и младоженците. Андоница и Костица

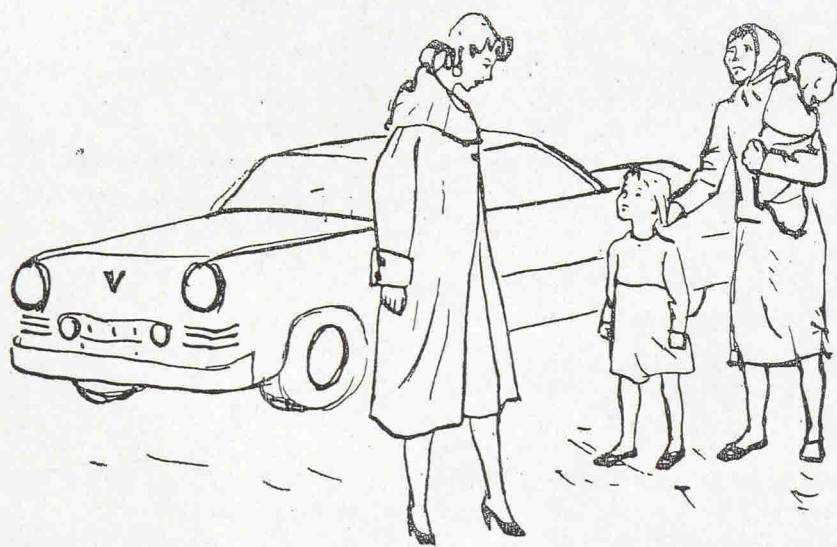
подадоха букет от цветя на Атина. Когато всички се покачиха, бай Костис подкара коня. Баба Анастасия не издържа. Тя изтича към файтона, падна на колене и през сълзи изстена:

— Вземете, вземете и мене с вас! И аз съм ваша!

Бай Костис остави камшика, подаде ръка на баба Анастасия и я настани до себе си на капрата.

След това файтонът потегли по каменната уличка надолу към големия град...

ЯНУАРСКО СЛЪНЦЕ

Слънцето беше вече се дигнало доста над морето. Сигурно минаваше десет часът. Широкият булевард гъмжеше от потока на колите, от виковете и псувните на шофьорите, на амбулантните търговци, на хамалите. В напречна улица само на няколко крачки от булеварда тоя шум отекваше като ехо. Там беше почти пусто. Дори окачените по стените на малките дюкянчета тенджери, джезвета, топчета, дантели и други кинкалериини стоки засилваха това впечатление на пустота. Собствениците лениво седяха на малки столчета, чакайки да ги огрее поне малко януарското слънце. Те спокойно премятаха зърната на броениците си. Някъде по средата на уличката пред едно кафене имаше четири-пет маси и около тях седяха няколко мъже. Малко по-настрана, замислен, кафеджията хвърляше карти. Разговорът между клиентите не вървеше. Те седяха и мълчаха. От време на време някой ставаше,

колкото да се поразтълче, и след малко пак се връщаше на мястото си.

Тишината в уличката се нарушаваше сегиз-тогиз от потракването на някоя ръчна количка. Но ето че продължителен клаксон процепи студения въздух. Една лимузина беше завила откъм булеварда и искаше път от каруцата, която лениво се влачеше по средата на тясната уличка. Дюкянджиите се понадигаха, броенето на зърната спря. Един от тях извика на малчугана, който караше каруцата, да даде път. Лимузината, леко клатушкайки се, едва се движеше, сякаш че участва в някакво модно ревю. Нейният вид беше наистина величествен. Бяла и дълга, искряща под слънчевите лъчи, тя приличаше на приказно създание, излязло ей сега от млечните води на Саронийското море. Даже клиентите на кафенето се обърнаха любопитно.

— Бива си я! — промърмори някой.
 — Я отгатни на кого е! — попита втори.
 — Поне на министър!
 — Ей много ѝ покачихте акциите! — извика един друг. — Аз съм виждал много такива коли да се въртят наоколо.

— Като че ли у нас министрите са малко — подхвърлиха няколко души заедно. — Ако седнеш и изброиш предидишните и сегашните, няма да им намериш края.

Лимузината беше спряла малко по-нататък, пред дюкянче, върху стените на което висяха най-различни видове бродирани покривки, кърпи, плетени кошници, дървени чаши, украсени с резба. От колата изскочи шофьорът в униформа, с каскет и балтон със златни копчета. Дюкянджията, нисичък превит човек, без малко щеше да падне от столчето си от вълнение. Той изтича да отвори вратата на лимузината, но след това се сети за нещо, втурна се вътре, грабна от рафта четка от пера и започна да чисти навсякъде.

— Много се страхувам, че бай Периклис ще получи разрыв на сърцето — каза кафеджията. — Снощи едва ли не се разплака. Цялото му джиро било девет драхми и шестдесет лефта...

— Хм — измънкаха няколко души. — И таз си я бива...

Сега столовете изскърцаха. От лимузината се подаваше една дама. Първо се видя нейната глава. Върху нея като венец стърчеше шапка от бяла ангорска вълна, а изпод нея върху снежнобяло кожено палто искреше червена като пламък коса. Дамата хвърли два-три погледа наоколо, като удостои за миг с вниманието си клиентите на кафенето, след това артистично се обърна и отдалече започна да посочва към дантелите, които бяха изложени пред дюкянчето.

— Сигурно музей ще отваря — измърмори някой.

— Какво зяпаме като хлапаци, бе? — извика друг, като скочи от стола и силно го блъсна назад — Ей, че сме дураци!

Другите се наведоха и мълчаливо се обърнаха с гръб към лимузината.

Но не минаха и няколко минути и се чу нещо като писък, като вик на човек, който потъва.

— Госпожо, госпожо... госпожо, госпожо...

Обърнаха се. Отдолу, откъм едно полузавършено изоставено здание тичаше нагоре към лимузината една жена с голям черен шал на главата. Жената държеше в ръка малко детенце. А с другата дърпаше друго и викаше. А детето — момиченце, сигурно на шест-седем годинки, едва се влачеше подир нея. И колкото жената приближаваше, толкова по-отчаян, по-сърцераздирателен ечеше нейният глас.

— Госпожо, госпожо...

— Какво си се развикала? — попита истински ядосан бай Периклис, когато жената спря пред дамата. — Остави хората на спокойствие. Иди пред църквата да просиш!

— Госпожо — каза задъхана жената с глас, идващ от дълбоко, — вземи, вземи детето ми. Вземи го. — И тикна напред малкото си момиченце.

Детето се изпъна и се притисна към майка си. Дамата се стъписа назад. По нейното силно гримирано кукленско лице се изписа такава гримаса, че съвсем го изкриви.

— Вземи го, вземи го — повтаряше майката, като гласна с такава сила момиченцето, че то падна върху

дамата. — Вземи го, ти си богата, нищо не ти струва. Ти имаш много пари.

— Мамо, не искам — проплака момиченцето, хвърляйки се в краката на майка си. — Мамо, искам при тебе. Моля ти се, мамо.

— Мълчи — изрева майката. — Ти не разбираш. Нищо не можеш да разбереш. — А веднага след това тя пак се обърна към дамата и тихо този път, едва шепнейки, я помоли: — Госпожо, вземи го, моля те. То е добро, много е добро, нали ти разбираш?

Очите на жената под черния шал, който покриваше почти цялото ѝ лице, блестяха. Но те не бяха очи на луд човек. В тях имаше по-скоро твърда решителност, която се виждаше и в стиснатите ѝ зъби и устни.

— О, господи мой, луда, луда — истерично изкрещя дамата. — Детето си, собственото си дете продава за пари. — Тя изтича към лимузината, потрепвайки нервно. Майката обаче не я остави.

— Госпожо, моля те, вземи го, иначе ще умре. Разбираш ли, то ще умре, а имам и друго. Ето го — и показа малкото, още в пеленки дете. — А за него нищо не искам, нищо. Нито стотинка.

Бай Периклис не знаеше какво да направи. Той ту започваше да избутва жената, ту проклинаше съдбата си, ту тичаше към дамата и я молеше да продължи с покупките си. Но дамата, влязла в лимузината, беше изпаднала в истерия.

— Богородице! Боже мой! Какви престъпници, какви животни има по този свят... Собственото си дете, представи си, собственото си дете... Но това е чудовищно. Нечувано... — И като чукаше по стъклото, тя викаше на шофьора си: — Джим, бързо, Джим. Отведи ме от този ад. Бързо!

Моторът забръмча, но моментално жената се хвърли пред лимузината. Заедно с жената падна и малкото детенце, което държеше в ръка. Момиченцето и то се строполи върху майка си и се задави в плач.

На улицата стана голяма суматоха. Здрави ръце грабнаха жената от земята и я поставиха да седне на столчето на бай Периклис. Донесоха ѝ вода да пие, сложиха ѝ на

челото мокра кърпа. Един хвърли върху раменете на момиченцето самото си. Взеха и малкото и го сложиха в нещо като панерче в дюкяна. Пред жената изскочи за миг и шофьорът на лимузината и хвърли в скута ѝ една банкнота.

— Ето — каза той, — тези пари госпожата ги дава! — и изтича отново в лимузината. Но преди да тръгне, един едър мъж, от най-редовните клиенти на отсрещното кафене, взе банкнотата за крайчето и я пусна през прозорчето на лимузината на дамата.

— Може и без нея! — извика той с пълен глас.

Отвътре се чу втори истеричен глас, заглушен от мотора на лимузината, която с пълна скорост отлетя напред.

— Чудовища такива! — изръмжа някой през зъби, махайки с юмрук. — Милостиня за бога, за мръсната ви душица!

Около жената се струпяха всички жители на уличката.

— Чакай, чакай. Успокой се — говореха те.

— А като плачеш, какво? — извика почти ядосано един възрастен човек. — Аз цяла година съм безработен, с четири гърла... А Янис има пет... Да се хвърлим ли в морето? Нека се хвърлят те, виновните! — и показва нататък, където лимузината беше изчезнала. Хайде, сега млъкни! Заради децата поне.

Но жената продължаваше да реве, силно притиснала лице в момиченцето, което като голям човек галеше майка си по главата.

Един повдигна малката, за да я целуне, но жената инстинктивно грабна като орлица детето си.

— Не се бой, не се бой — прошепна човекът. — Ние сме свои, казвай имаш ли къде да се подслониш?

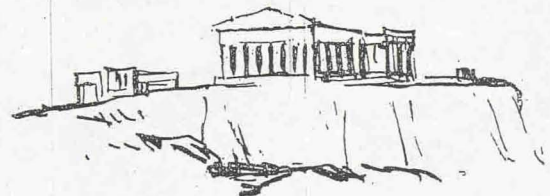
— Нищо, нищо си нямам. О, Богородице! — отвърна жената и отново стисна главата си.

— Ставай тогава да идем у дома.

— Оставете я най-после да си отдъхне жената. Не виждате ли в какво състояние е? Ей, че корави хора сте — обади се бай Периклис, дюкянджията. И като влезе вътре, донесе паничка, пълна с фасул, и я постави пред же-

ната. Един друг прерови джобовете си, извади каската си и постави съдържанието вътре. Същото направиха и останалите.

До късно през деня постоянните жители на малката уличка край шумния широк булевард, безработните и дюкянджиите, говореха за нещастната жена с двете деца, за собствената си съдба. Януарското слънце се издигаше все по-високо и по-високо в синьото небе, като обливаше Атина в своите лъчи.

ПАНОС ПЕОНИДИС
библиографска справка

Панос Пеонидис е роден на 3 юни 1925 година на остров Кипър в семейството на прогимназиален учител. Като ученик в гимназията той влиза в редовете на Кипърския доброволчески полк за борба против германския фашизъм. След освобождението, като войник, отива в Атина. След завършването на военната си служба Пеонидис постъпва на организационна работа в Съюза на бившите фронтовици и започва да сътрудничи в кипърските вестници. Той продължава да се занимава с журналистическа работа и в Лондон, където емигрира в края на 1946 година. В България идва през 1948 година. Тук той завършва висшето си образование по философия. Сега работи като журналист в радио София. Разказите в този сборник са написани в България през последните години. „Ветрове от юг“ е първата му книга.

СЪДЪРЖАНИЕ

Нова година	5
Галилеос	11
Деспинула	19
Петимата рицари	38
Файтонът на бай Костис	48
Януарско слънце	70

ЗА СРЕДНА И ГОРНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Редактор Симеон Султанов
Художествен редактор Петър Василев
Технически редактор Никола Котов
Коректор Олга Василева

Дадена за печат на 25. X. 1956 год.
Излязла от печат на 25. XII. 1956 год.
Поръчка № 150, Тираж 4,000 екз. Формат $4/16^{20/84}$
Печатни коли 5.

Издателство на ЦК на ДСНМ „Народна младеж“
Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев“

ДРАГИ ЧИТАТЕЛЮ.

Издателството ви моли да изпращате отзивни, бележки и препоръки за тази книга и за прочетените от вас други наши издания, както за съдържанието, така и за художественото им оформление, техническо и полиграфическо изпълнение. Пишете ни какво ви харесва и какво не одобрявате, какви книги най-много ви интересуват, какви теми и жанрове желаете да бъдат застъпени в нашите издания. В писмата посочвайте адреса, възрастта и професията си.

Издателството моли също така библиотечните и читалнищните работници да съобщават периодично какъв интерес проявяват читателите към тази книга и към други наши издания, да събират и ни изпращат читателски отзивы.

Пишете на адрес:

Издателство на ЦК на ДСНМ
Сектор за културно масова работа,
София, улица „Леге“ № 15